

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Bakalářská práce

2012

Štěpán Krška

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Štěpán Krška

Jiří Hejda - život a dílo

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Štěpán Krška**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. PaedDr. Milan Sekanina, CSc.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

KRŠKA, Štěpán. *Jiří Hejda - život a dílo*. Praha, 2012. 74 s. Bakalářská práce (Bc.)
Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky.
Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. PaedDr. Milan
Sekanina, CSc.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá životem a dílem Jiřího Hejdy. První část je věnována samotnému životu Jiřího Hejdy. Hlavními prameny byl autorův životopis, dostupné archivní materiály a historické studie. Ve druhé části práce jsou analyzovány články, které vyšly v roce 1931 v deníku České slovo. Hlavnímu zájmu jsou podrobeny především články z rubriky Výroba a obchod, za kterou byl Jiří Hejda zodpovědný. Hlavní témata příspěvků jsou rozdělena na šest základních skupin, které jsou podrobněji popsány. V závěru kapitoly jsou Hejdovy názory shrnuty a konfrontovány se soudobým ekonomickým myšlením. Třetí kapitola je zaměřena na jednotlivé národohospodářské publikace. Jednotlivé podkapitoly, věnované publikacím, zahrnují popis vlastních děl. Nejvíce jsou zastoupena díla, která vyšla nákladem České národohospodářské společnosti v období první republiky. Čtvrtá část se zabývá literární tvorbou Jiřího Hejdy. Mimo národohospodářských studií sepsal Jiří Hejda vlastní životopis, byl autorem věnců sonetů, románů a povídek. Velkou část svých děl vymyslel Jiří Hejda v době vězení a sepsal je až po propuštění v šedesátých letech. Jen část z těchto děl však byla knižně vydána, zbytek dodnes na publikaci čeká.

Klíčová slova

Jiří Hejda, České slovo, životopis, národohospodářství

Abstract

The bachelor's thesis deals with the life and work of Jiří Hejda. The first part is devoted to the life of Jiří Hejda himself. The main sources were the author's autobiography, available archive materials and historical studies. In the second part of the thesis, articles that were published in 1931 in the journal *České slovo* are analyzed. The articles from the section *Výroba a obchod* (Production and trade), for which was Jiří Hejda responsible, are of main interest. The main topics of his contributions are divided into six basic groups, which are described in more detail. At the end of the chapter, Hejda's opinions are summarized and compared with contemporary economic thought. The third chapter is focused on individual economic publications. Subchapters devoted to the publications include description of the individual pieces of work. Most represented are the works that were published by *Česká národohospodářská společnost* during the period of the first Czechoslovak republic. The fourth part deals with the literary work of Jiří Hejda. Besides the economic studies, Jiří Hejda wrote an autobiography and was also an author of crowns of sonnets, novels and stories. Jiří Hejda thought up a large portion of his work during the time spent in prison and wrote it only after he was released in the sixties. Only a part of these works was, however, published; the rest is still waiting for its publication.

Keywords

Jiří Hejda, *České slovo*, biography, economy

Rozsah práce: 137 800 znaků.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3. ledna 2012

Štěpán Krška

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. PhDr. PaedDr. Milanu Sekaninovi, CSc. za vedení práce a doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc. za cenné připomínky a pomoc při zpracování práce. Dále bych chtěl poděkovat panu Lukáši Matouškovi za ochotu, konzultace a poskytnutí cenných materiálů. V neposlední řadě bych rád poděkoval za podporu svým blízkým.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Projekt bakalářské práce

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Krška Štěpán	Razítko podatelny: <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px;"> <p style="text-align: center;">Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd</p> <p>Došlo dne: 3 1 -05- 2010 -1-</p> <p>C.J. <u>1271</u> Příloh: <u>1</u> Skartační heslo:</p> <p>Přiděleno</p> </div>
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2008	
E-mail diplomantky/diplomanta: skrska@centrum.cz	
Studijní obor/typ studia: Mediální studia	
Předpokládaný název práce v češtině: Jiří Hejda - život a dílo	
Předpokládaný název práce v angličtině: The Life and Work of Jiří Hejda	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012): (diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012) ZS 2010	
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Cílem práce je popsat dosud nezpracované dílo a život Jiřího Hejdy. Těžištěm bude snaha zrekapitulovat především Hejdovu tvorbu a její ekonomickou část srovnat s tehdejšími ekonomickým učením a dnešními názory, čemuž poslouží výtisky Českého slova a historické studie. Autor se také pokusí zaměřit na přínos Jiřího Hejdy pro české ekonomické myšlení. Stranou neuzůstane ani umělecká literární tvorba, která bohužel stále zůstává z velké části opomenuta.	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): <ol style="list-style-type: none"> 1. Úvod - základní vymezení tématu, zasazení do dobového kontextu 2. Život Jiřího Hejdy 3. Jiří Hejda jako novinář působící v Českém slově (obraz krizového roku 1931 na stránkách hospodářské rubriky Českého slova) 4. Ekonomické publikace <ol style="list-style-type: none"> 4.1. Předválečné 4.2. Poválečné 5. Literární tvorba 6. Závěr 7. Prameny a literatura 	
Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období, za které bude analyzován): Základním materiálem bude vlastní dílo Jiřího Hejdy. Dále budou pramenem historické studie, ročenka Českého slova a sbírka přednášek České národohospodářské společnosti z roku 1931. Důležitým zdrojem budou také archivní materiály po něm dochované.	
Postup (technika) při zpracování materiálu: Technikou zpracování materiálu bude analýza historických textů a porovnání historických studií s vlastními prameny.	
Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků): Hejda, Jiří. Nová hospodářská politika. Praha: Česká společnost národohospodářská, 1929. 30 s. Hejda, Jiří. Hospodářská funkce akciové společnosti. Praha: Česká národohospodářská společnost, 1930. 149 s.	

<p>Hejda, Jiří. Útěk. Praha: Melantrich, 1969. 229 s.</p> <p>Hejda, Jiří. Žil jsem zbytečně: román mého života. Praha: Melantrich, 1991. 431 s. ISBN 80-7023-101-7.</p> <p>Hejda, Jiří. Sonety zpívané šeptem ve stínu věznice. Praha: Anthropos, 1993. 199 s. ISBN 80-901047-2-X.</p> <p>Klátil, František. Republika nad stranami : O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897-1948). Praha: Melantrich, 1992. 370 s. ISBN 80-7023-117-3.</p> <p>Křivánková, Alena. Dějiny československé žurnalistiky. III. díl, Český a slovenský tisk v letech 1918-1944. Praha : Novinář, 1984. 315 s.</p> <p>Radotínský, Jiří. Rozsudek, který otřásl světem. Praha: ČTK - Pressfoto, 1990. 94 s. ISBN 80-7046-045-8. (Tento titul se věnuje politickému monstrprocesu s lidmi okolo dr. Milady Horákové, v jehož rámci byl Jiří Hejda odsouzen k trestu těžkého žaláře na doživotí.)</p> <p>Průcha, Václav a kol. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992, 1. díl, období 1918 – 1945. Brno: Doplněk, 2004. 578 s. ISBN 80-7239-147-X. (Společně s Dějinami českého ekonomického myšlení do roku 1948 přináší základy z oboru hospodářských dějin a poslouží tak k výkladu událostí 30. let v Československu.)</p> <p>Sekanina, Milan. Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30.let 20.století v Československu a některá její východiska. Praha: Libri, 2004. 143 s. ISBN 80-7277-213-9. (Tato kniha mapuje hospodářský a politický vývoj konce 20. let a počátku 30. let s důrazem na hospodářskou krizi. Společně s tituly V. Průchy a F. Vencovského poslouží pro srovnání tehdejších a současných názorů na problematiku.)</p> <p>Vencovský, František: Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948. Brno: MU, 1997. 433 s. ISBN 80-902215-5-6.</p> <p>Hospodářská ročenka Českého slova 1931. Redigoval Jiří Hejda. Praha: Melantrich, 1932. 221 s. Česká společnost národohospodářská. Robert Kollar, Josef Hraše, Alois Král... [et al.]. Sbirka přednášek pořádaných Českou společností národohospodářskou. [Svazek X]. Období 1931-1932. Praha: Česká národohospodářská společnost, 1931-1932.</p>
<p>Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)</p>
<p>Datum / Podpis studenta/ky</p> <p>31.5.2010</p>

<p>TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:</p> <p>Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:</p> <p>Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:</p> <p>Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na UK FSV vykonávám.</p> <p>Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.</p> <p>Sekanina Milan</p> <p>Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga</p>	<p><i>M. K. Barbora Kollárová</i></p> <p>Datum / Podpis pedagožky/pedagoga</p>
--	--

Obsah

OBSAH	1
ÚVOD	3
1. ŽIVOT JIŘÍHO HEJDY	5
1.1 DO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY	5
1.2 OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY	6
1.2.1 <i>Počátky žurnalistiky</i>	6
1.2.2 <i>České slovo</i>	8
1.2.3 <i>Českomoravská Kolben Daněk</i>	10
1.3 DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA	12
1.4 PO VÁLCE	13
1.5 PROCES A VĚZENÍ	15
1.6 REHABILITAČNÍ ŘÍZENÍ	18
1.7 NOVÝ ŽIVOT	19
2. JIŘÍ HEJDA JAKO NOVINÁŘ PŮSOBÍCÍ V ČESKÉM SLOVU (OBRAZ KRIZOVÉHO ROKU 1931 NA STRANÁCH HOSPODÁŘSKÉ RUBRIKY ČESKÉHO SLOVA)	20
2.1 HOSPODÁŘSKÝ ROK 1931 OČIMA JIŘÍHO HEJDY	21
2.1.1 <i>Obchodní a celní politika</i>	21
2.1.2 <i>Domácí hospodářství a zemědělská politika</i>	23
2.1.3 <i>Vliv klesajících cen a racionalizace</i>	26
2.1.4 <i>Hospodářský program a vládní zásahy</i>	27
2.1.5 <i>Bankovní sektor a působení Národní banky</i>	29
2.1.6 <i>Otřesení důvěry a proměny společnosti</i>	32
2.2 JIŘÍ HEJDA VERSUS SOUDOBÉ EKONOMICKÉ MYŠLENÍ	34
2.2.1 <i>Státní zásahy do ekonomiky</i>	35
2.2.2 <i>Měnová politika a deflace</i>	36
2.3 PŘÍNOS A HODNOCENÍ HEJDOVÝCH DOPORUČENÍ	38
3. EKONOMICKÉ PUBLIKACE	39
3.1 PŘEDVÁLEČNÉ	39
3.1.1 <i>Hospodářská funkce akciové společnosti (1930)</i>	39
3.1.2 <i>Nová hospodářská politika (1929)</i>	41
3.1.3 <i>Světová hospodářská krise a nezaměstnanost: Příčiny soudobé krise (1932)</i>	42
3.1.4 <i>O naší a světové krizi: Některé teorie o současné krizi (1932)</i>	43
3.1.5 <i>Hospodářské ročenky Českého slova (1931, 1932, 1933)</i>	44
3.1.6 <i>Formy podnikání ve XX. století (1933)</i>	46
3.1.7 <i>Krise a spotřeba (1935)</i>	47
3.2 POVÁLEČNÉ	49
3.2.1 <i>Čtení hospodářských zpráv v tisku (1950)</i>	49
4. LITERÁRNÍ TVORBA	51
4.1 V ZEMI HÁKOVÉHO KŘÍŽE	51
4.2 BIDLOVA ČÍTANKA – NAD KRESBAMI FRANTY BIDLA, KLUKOVSKÉ HRY, TRAMPEN	54
4.3 ÚTĚK	55
4.4 ŽIL JSEM ZBYTEČNĚ	57
4.5 SONETY	58
4.6 DOSUD NEVYDANÁ DÍLA	59

ZÁVĚR	60
SUMMARY	63
POUŽITÁ LITERATURA.....	65
SEZNAM PŘÍLOH.....	68
PŘÍLOHY	69

Úvod

Jiří Hejda se jako národohospodář, novinář a spisovatel výrazně zapsal do české i československé historie. Po návratu z první světové války se Jiří Hejda začal věnovat žurnalistice. Přispíval do Tribuny, Přítomnosti, Hospodářského rozhledu, Lidových novin, Českého slova a jiných periodik. V redakcích spolupracoval s bratry Čapky, Ferdinandem Peroutkou, Karlem Poláčkem, Karlem Englišem a dalšími významnými osobnostmi první republiky. Mimo žurnalistické tvorby byl profesorem národního hospodářství, hlavním hospodářským ideologem Národně socialistické strany a podílel se jako spoluautor na několika zákonech. Koncem třicátých let pak byl vrchním ředitelem Českomoravské Kolben Daněk, kterou s nástupem druhé světové války opustil a začal sám podnikat. Během druhé světové války byl členem odboje a po válce spoluvytvářel dvouletý a pětiletý hospodářský plán. Od počátku dvacátých let dvacátého století napsal mnoho ekonomických publikací a byl významným činitelem veřejného života.

Slibně rozjetou kariéru a úspěšný soukromý život přerušil v roce 1950 vykonstruovaný soudní proces, který neměl v české historii obdoby. Jiří Hejda byl spolu s dalšími jedenácti obžalovanými a Miladou Horákovou souzen v politickém monstrprocesu. Jen s velkým štěstím unikl trestu smrti a byl odsouzen na doživotí. Rodina byla připravena o zbytek ještě neznárodněného majetku a Jiří Hejda byl nakonec donucen strávit déle než dvanáct let v nejtvrděších vězeních. Po propuštění Jiří Hejda napsal několik literárních děl, avšak pouze jediné mohlo koncem šedesátých let vyjít. Dodnes byly publikovány ještě další dvě knihy, včetně autorova životopisu, stále se ale několik děl nedočkalo svého vydání.

Cílem bakalářské práce je popsat život a dosud nezpracované dílo Jiřího Hejdy. I přes to, že byl Jiří Hejda významnou osobností, upadlo jeho jméno velkou měrou do zapomnění.

V první kapitole práce se budu věnovat životu Jiřího Hejdy. Mimo vlastního životopisu Jiřího Hejdy budou zdrojem také archivní materiály a další dostupné studie.

V druhé, analytické, části se zaměřím na Jiřího Hejdu jakožto novináře. Cílem analýzy budou články Českého slova z roku 1931, především pak příspěvky v rubrice Výroba a obchod, jejímž šéfredaktorem Jiří Hejda byl. Samotné názory rozdělím na několik základních kategorií a pokusím se je konfrontovat se soudobým ekonomickým myšlením.

Třetí kapitola je věnována publikacím Jiřího Hejdy s národohospodářskou tematikou. Hlavními studii budou autorovy práce, které vyšly nákladem České národohospodářské společnosti. Jednotlivé podkapitoly obsahující popis vlastních děl jsou opatřeny pro větší přehlednost i datem vydání samotných prací.

Čtvrtá část se zabývá literární tvorbou Jiřího Hejdy, která byla velmi pestrá. Jiří Hejda nebyl pouze národohospodářským teoretikem a především ve vězení byl velmi literárně činný a vymyslel několik děl, která po propuštění sepsal. Vznikly tak například zápisky z cest, věnce sonetů, román a Hejdův životopis.

V citacích z Hejdova díla jsem se rozhodl ponechat původní ortografii, a to i v případě některých chyb v rámci doslovných úryvků, které byly z jednotlivých děl použity. Zachován je i soudobý pravopis u názvů samotných děl.

1. Život Jiřího Hejdy

1.1 Do první světové války

Jiří Hejda se narodil 25. února roku 1895 na pražských Královských Vinohradech.¹ Byl jedním ze tří dětí a starším z dvojice synů Františka Karla Hejdy a Marie Hejdové rozené Pokorné. Mladší bratrem byl Přemysl Jan, sestra se jmenovala Eva. Otec byl redaktorem Národní politiky a Jiří Hejda ve svých pamětech vzpomínal, že byl klavírním virtuózem a šéfredaktorem „Dalibora“.² Po tatínkovi také Jiří pravděpodobně zdědil lásku k hudbě a umění, ke kterému se postupně i v pozdějších letech vracel. Jiří před válkou stihl dostudovat gymnázium, odmaturovat a byl přijat na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Ve druhém semestru byl ale nucen narukovat do armády.

Do života mu, podobně jako většině české společnosti, výrazně vstoupila první světová válka. Po absolvování důstojnické školy byl odveden na východní frontu na území dnešního Polska, aby jako svobodník a velitel dvacetičlenné skupiny vojáků bojoval ve službách Rakouska-Uherska proti Rusku.³ Hned první hodiny války mu přinesly tak zdrcující obrazy, že se rozhodl již do konce války na frontu nepostavit. Podařilo se mu díky předstíraným bolestem způsobeným poruchou trojklaného nervu odejít z fronty a dosáhnout svého síle. I přes svoji pasivitu byl v období války, dle svých pamětí, několikrát povýšen (postupně na hodnost četaře, praporčíka, poručíka). Koncem války se mu podařilo dokončit čtvrtý semestr na univerzitě a i když byl v posledním roce války ještě odvelen na italskou frontu, zůstal nadále stranou bojů a již dva dny po vyhlášení Československa se vrátil do Čech.⁴

¹ Národní archiv Praha, Archiv Syndikátu novinářů, Hejda Jiří, členská přihláška, r. 1919.

² HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 35.

³ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 10.

⁴ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 52.

1.2 Období první republiky

1.2.1 Počátky žurnalistiky

Po první světové válce se Jiří Hejda vrátil zpět do Prahy a pokračoval ve studiu. Na počátku roku 1919 (18. ledna) mu umřel otec František Karel na tuberkulózu. Jiří po válce bydlel u svých rodičů na Vinohradech ve Šmilovského ulici. Ferdinand Peroutka, přítel z gymnázia, mu doporučil místo redaktora, a tak od 1. května nastoupil Jiří jako novinář z povolání do redakce Tribuny.^{5,6} To byl ještě stále svobodný, avšak již na podzim se oženil se svou dlouholetou přítelkyní Louisou Schwarzovou. Její rodiče Alfred a Berta (rozená Poláková) byli majitelé velkostatku a Jiří si uvědomoval, že je potřeba sehnat zaměstnání a dokončit studia.

Proto 30. listopadu opustil Prahu a málo honorované zaměstnání v Tribuně a odjel do Olomouce, kde se stal redaktorem Československého deníku. Při pobytu v Olomouci dálkově dostudoval Právnickou fakultu a získal titul doktora práv, přičemž byl dopisovatelem i do dalších tiskovin (Moravsko-slezského deníku v Ostravě, Lidových novin, Tribuny). Do Československého deníku psal Jiří Hejda také pod pseudonymem A. N. Goljubin a A. Jirkovský. Dříve jmenovaný používal již před válkou při psaní do Národní politiky.⁷ Na Moravě se prvně osobně setkal s Edvardem Benešem, se kterým později často spolupracoval nejen v Národně socialistické straně.

Jiří Hejda toužil stát se dramatikem. Jednou z prvních her, které napsal, bylo tříaktové drama Velikonoce, jehož formu konzultoval již v roce 1915 s dr. Otokarem Fischerem a po přepracování byla tato hra v lednu roku 1922 uvedena v Moravské Ostravě.⁸ V Moravské Ostravě byla v dubnu uvedena také aktovka Válka⁹ a hra Když kvete kapradí, která byla záhy přijata i Národním divadlem. Po vystřídání ředitele Karlem Čapkem však byla z repertoáru odejmuta. Zdrcující byla však pro Hejdu až premiéra Velikonoc na prknech divadla na Vinohradech, která byla přijata pískotem a prakticky spolu s nezdarem v Národním divadle ukončila Jiřímu Hejdovi kariéru

⁵ Národní archiv Praha, Archiv Syndikátu novinářů, Hejda Jiří, členská přihláška, r. 1919.

⁶ Pozn. autora: V přihláškách z roku 1926 je datum upraveno nejprve na 1. 6. 1919 a později na 1. 8. 1919.

⁷ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 68.

⁸ Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond: Fischer Otokar, dopisnice Jiřího Hejdy Fischerovi Otokaru, 6. 1. 1922.

⁹ Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond: Fischer Otokar, dopisnice Jiřího Hejdy Fischerovi Otokaru, 9. 3. 1922.

dramatika. Sám se s provedením hry neztotožnil a negativní přijetí hry se ho velmi dotklo.^{10,11}

V Olomouci se manželům Hejdovým narodila 2. února 1920 dcera Jitka a 26. června 1921 syn Neklan. V Československém deníku Jiří Hejda zůstal do 30. června 1922.¹² Kvůli rostoucí politické tendenčnosti redakce odešel a přijal od olomouckého velkostatkáře Jiřího Vacy místo tiskového šéfa výstavy a od 28. února 1923 začal vydávat Vacou financovaný nezávislý týdeník Přehled.¹³ Týdeník Přehled ale vydržel pouhý rok, jelikož nezískal dostatek čtenářů a abonentů. Spojil se pak s časopisem Zemědělské komory – Hospodářským Obzorem.¹⁴ Po krátkém zaměstnání v zemědělské komoře přijal Jiří Hejda po prázdninách místo dočasného profesora národního hospodářství na Obchodní akademii v Olomouci. Ve stejné době se začal připravovat k habilitaci v oboru národního hospodářství a nakrátko se vrátil k dramatu a napsal tříaktový film Prorok.¹⁵ Vzhledem k tomu, že post profesora nepřinášel dostatek financí, a navíc se Hejdovým 21. prosince 1925 narodila dcera Šárka, rozhodli se přestěhovat zpět do Prahy, kde Jiří od 1. února 1926 přijal místo v Ústřední tiskové korespondenci.¹⁶

Jiří Hejda se tedy po šesti letech vrátil do Prahy do Šmilovského ulice číslo 9 a stal se opět redaktorem. Strávený čas na obchodní akademii jej výrazně ovlivnil a i díky nezdarům na dramatickém poli se Jiří stále více zajímal o národní hospodářství. Jiří Hejda působil mimo jiné dále jako dopisovatel několika periodik (Přítomnosti, Naší doby, Národního osvobození) a k hlavnímu zaměstnání dále zasílal své úvodníky, články, glosy a karikatury do ostatních tiskovin.

Ústředí tiskové korespondence nebylo dostatečně výdělečným podnikem a od 1. února 1928 změnil Jiří Hejda zaměstnání a stal se hospodářským redaktorem Lidových novin.¹⁷ Zde se opět setkával s dlouholetým přítelem Ferdinandem Peroutkou a působil v redakci například s bratry Čapky, Eduardem Bassem či národohospodářem Karlem

¹⁰ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 80.

¹¹ Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond: Fischer Otakar, dopisnice Jiřího Hejdy Fischerovi Otokaru, 27. 4. 1922.

¹² Národní archiv Praha, Archiv Syndikátu novinářů, Hejda Jiří, členská přihláška, r. 2/1926.

¹³ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 75.

¹⁴ Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond: Fischer Otakar, dopisnice Jiřího Hejdy Fischerovi Otokaru, 5. 2. 1924.

¹⁵ Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond: Fischer Otakar, dopisnice Jiřího Hejdy Fischerovi Otokaru, 30. 9. 1925.

¹⁶ Národní archiv Praha, Archiv Syndikátu novinářů, Hejda Jiří, členská přihláška, r. 8/1926.

¹⁷ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 96.

Englišem. Od 5. dubna 1928 pomáhal Josefu Kašparovi s vydáváním časopisu *Hospodářský rozhled*.¹⁸ Vytvořili spolu týdeník pro širokou čtenářskou obec, který si dal za cíl srozumitelně informovat o hospodářských záležitostech. Mimo psaní přispíval Jiří Hejda jako karikaturista do *Hospodářského rozhledu* pod značkou Nemo. Postupně si získával jako národohospodář široké uznání, habilitoval se prací *Hospodářská funkce akciové společnosti*¹⁹ a přednášel na Vysoké škole obchodní a Svobodné škole politických nauk.²⁰ Kvůli rostoucímu napětí v Lidových novinách odešel Jiří Hejda do Českého slova.

1.2.2 České slovo

Do Českého slova nastoupil Jiří Hejda jako redaktor 1. dubna 1930.²¹ Podařilo se mu tam výrazně rozšířit (spíše však vytvořit) hospodářskou rubriku. České slovo bylo stranickým tiskem Národně socialistické strany a i jinak do té doby bezpartajní a politicky neaktivní Hejda se postupně stal jako šéfredaktor jedním z hlavních hospodářských ideologů strany.²² Do Českého slova si Jiří Hejda přenesl archiv, který si vytvářel již v Lidových novinách. Do tohoto archivu si zakládal důležité informace, události a zprávy z českého a zahraničního tisku. Vlastní archiv mu umožňoval přesněji a především rychleji uvádět zprávy do celkového kontextu. Ve svých pamětech vzpomínal Jiří Hejda na tlak vyvíjený na novináře různou formou úplatků. Autor tento problém nazval „záležitostí obálek“²³ a výrazně se proti tomuto problému vymezil a odmítal jakékoli nadbíhání redaktorům formou darů, pozvání na bankety a večere či dokonce uplácení penězi. Řediteli Melantrichu, Jaroslavu Šaldovi, navrhl Jiří Hejda vydávání *Hospodářské ročenky Českého slova* a Šalda souhlasil. V roce 1931 vyšla první *Hospodářská ročenka Českého slova* za rok 1930. Vytvořena byla souhrnná publikace hospodářských dat, která přinesla ucelený hospodářský obraz

¹⁸ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 96.

¹⁹ HEJDA, Jiří. *Hospodářská funkce akciové společnosti*. Praha : Nákladem České národohospodářské společnosti, 1930. 149 s.

²⁰ Proces H: Den druhý, Česká televize, 2009. Dostupné z WWW:

<<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10153697395-proces-h/207562268640002-proces-h-den-druhy/titulky/>>.

²¹ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 116.

²² SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha : Libri, 2004, s. 97-98.

²³ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 121.

Československa. Přes značnou snahu o zpřístupnění široké veřejnosti se ale očekávání nenaplnila a nakonec vyšly pouze tři díly kvůli malému zájmu čtenářů. Pokus každoročně vydávat souhrnný statistický záznam za předešlý rok se Jiřímu Hejdovi nepovedl.

Během působení v Českém slově si Jiří Hejda splnil dávný sen a zakoupil si vlastní vilu, kam se s rodinou přestěhovali. Jejich novou adresou se stala pražská Cibulka a ulice U Tenisu číslo 477. V roce 1933 byl Jiří Hejda členem skupiny pověřené sepsáním kartelového zákona a využil svoje znalosti při jeho vytvoření. Hejdovo smýšlení výrazným způsobem ovlivnila na počátku třicátých let cesta do fašistického Německa a inspirovala ho poté k napsání série článků v Českém slově, která později souborně vyšla pod názvem *V zemi hákového kříže*.²⁴ Bylo to setkání s nacismem a jeho propagandou, které ostře kontrastovalo se stále ještě svobodným Československem, svobodným však už pouze na několik dalších let.

Po vypuknutí hospodářské krize ve Spojených státech amerických se postupně začala deprese šířit i do Československa. Názory na řešení krize se lišily a Jiří Hejda byl kritikem vládní protikrizové politiky a především devalvační politiky reprezentované profesorem Karlem Englišem. Hejda zůstával zastáncem pevné měny a vedl boj o zachování hodnoty československé koruny. Na tento spor se blíže zaměří samostatná kapitola.

Jiří Hejda si uvědomoval potřebu diskuse o hospodářství, a to nejen na akademickém poli. Vytvořil proto skupinu, které se přezdívalo „hospodářská Maffie“.²⁵ Jednalo se o setkání národohospodářských redaktorů, národohospodářů a důležitých průmyslníků za účelem projednávání soudobých ekonomických problémů. Setkání se například účastnili vrchní osobnosti ČKD a Škodovky – ředitel Živnobanky dr. Preiss a dr. Loewenstein, Tomáš Baťa, prof. Karel Engliš, ministerský předseda Beran a množství dalších významných osobností. Jiří Hejda si sám účastníky vybíral a podmínkou byla diskretnost členů, aby nedocházelo k úniku důležitých informací na veřejnost. Při schůzkách se podával pouze guláš a nápoje, aby se nejednalo o banket, a aby prvotním účelem setkání byla opravdu diskuse. Po jednom z těchto setkání dr. Preiss nabídl Hejdovi pozici ředitele Českomoravské Kolben Daněk (ČKD).

²⁴ HEJDA, Jiří. *V zemi hákového kříže*. Praha : Svaz národního osvobození, 1934. 106 s.

²⁵ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 150.

Tato nabídka znamenala další obrat v životě Jiřího Hejdy. Do té doby byl národohospodářem, spisovatelem, učitelem a občasným dramatikem. Najednou mu ale byla nabízena pozice v čele jednoho z největších koncernů v Československu. Jiří Hejda tuto pozici po váhání přijal a stal se ředitelem ve funkci generálního tajemníka ČKD.^{26,27}

1.2.3 Českomoravská Kolben Daněk

S odchodem do průmyslového podniku v roce 1935 opustil redakce novin, a to jak místo v Českém slově, tak i pozici v Hospodářském rozhledu. Skončila prakticky nadobro jeho žurnalistická národohospodářská tvorba a nahradila ji práce v soukromé podnikatelské sféře. Úkolem Hejdy bylo pomoci s reorganizací ČKD, která byla znatelně poškozena krizí a konkurenčním bojem se Škodovkou, a připravit koncern ČKD na další rozšíření. Nakonec bylo na tyto úkoly méně času, než Hejda předpokládal, a jeho mise zůstala nedokončena kvůli okleštění Československa po Mnichovu a později pak protektorátním praktikám, které se Hejdy dotkly. Součástí funkce ředitele bylo i členství ve správních radách podniků, které podléhaly ČKD. Tato členství, i když nebyla honorována, byla později vytýkána Hejdovi při procesu s Miladou Horákovou.²⁸ V druhé polovině 30. let se zhoršila zahraničně-politická situace a ekonomika se postupně přeorientovala na zbrojní výrobu. Samozřejmě se to týkalo i koncernu ČKD, přímo pak výroby tanků, které byly důležitým artiklem, a zbraní, které bylo nutno československé armádě poskytnout, pokud vůbec chtělo Československo pomýšlet na možnou obranu proti sousednímu nacistickému Německu. Zakázku na výrobu tanků nakonec získala ČKD, avšak až po osobní intervenci Jiřího Hejdy u prezidenta Beneše. V roce 1938 bylo však již pozdě, aby se stihly včas vyrobit.²⁹

²⁶ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 156.

²⁷ Pozn. autora: V některých pramenech je nesprávně uváděno, že byl Jiří Hejda generálním ředitelem ČKD. I když původně byl pokládán za budoucího generálního ředitele, funkce se až do svého propuštění nedočkal a nejvýše byl vrchním ředitelem.

²⁸ Proces H: Den druhý, Česká televize, 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10153697395-proces-h/207562268640002-proces-h-den-druhy/titulky/>>.

²⁹ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 189.

Po Mnichově rostlo napětí v ČKD a eskalovala i rivalita mezi generálním ředitelem Růžičkou a vrchním ředitelem Jiřím Hejdou. Jiří Hejda byl za první republiky znám pro své politické názory sympatizující s linií hradu, která upadla po Mnichovu do nemilosti protektorátní vlády. Poměry ve společnosti se logicky projeví i v ČKD a Jiří Hejda si to dobře uvědomoval. Na počátku roku 1939 podnikl obchodní cestu do Londýna. V době, když už byl prezident Edvard Beneš i Jan Masaryk za hranicemi, tam odvezl technické výkresy tanků. V březnu 1939 pak odjel na cestu do Turecka a Afriky hledat nové trhy a odbytiště. Byla to ovšem forma, jak odklidit Hejdu z veřejného života a postupně z pozic v ČKD. Na území Turecka v Ankaře se dozvěděl, že byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava.

Napjatá atmosféra, která panovala v ČKD, byla patrná i z korespondence. Z října roku 1946, kdy byla proti Jiřímu Hejdovi vedena nenávistná kampaň, se dochovala korespondence s dr. Petrem Zenklem (předsedou národních socialistů a náměstkem předsedy vlády), ve které Hejda vylíčil své aktivity během protektorátu a za války.³⁰ V listopadu 1938 byl Jiří Hejda požádán ředitelem Melantrichu Šaldou, aby napsal do Večerního Českého slova sérii úvah „Čeho by bylo třeba po stránce hospodářské v novém státě zařídit.“ Hejda 11. listopadu poslal svému nadřízenému dr. Preissovi dopis a žádal ho o povolení. Dr. Preiss mu to přímo zakázal, přičemž mu navrhl, aby psal pro Národní listy. Jiří Hejda to odmítl a rozešel se s ním v napjaté náladě. Byl to počátek konce Jiřího Hejdy v ČKD.

Vyhlášení protektorátu tedy zastihlo Jiřího Hejdu v turecké Ankaře. Možností byla emigrace, ale s manželkou se oba rozhodli pro návrat do Československa. Na cestě zpět, v Istanbulu, Hejda vyjednal s vyslancem dr. Smutným účast v odboji a v tubě od pleťového krému donesl šifrovací klíč. Na počátku války pak byla zřízena v jeho bytě vysílačka a konalo se v něm mnoho schůzek odbojové skupiny – Politického ústředí. Zúčastnili se jich dr. Drtina, doc. Krajina, dr. Rašín a další. Popis odbojové činnosti je více zpracován v pamětech³¹ a v dopisech s dr. Zenklem.³² Celá odbojová skupina byla v kontaktu s dr. Edvardem Benešem a exilovou vládou v Londýně.³³

³⁰ Národní archiv Praha, Zenkl – AMV 33, signatura 33-1-39, karton 3/4, dopis dr. Petru Zenklovi, s. 9.

³¹ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 200-202.

³² Národní archiv Praha, Zenkl – AMV 33, signatura 33-1-39, karton 3/4, dopis dr. Petru Zenklovi, s. 6.

³³ BENEŠ, Edvard. *Paměti II : od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha : Academia, 2007, s. 390.

1.3 Druhá světová válka

Situace v ČKD se dále zhoršovala, po dohodě s dr. Preissem nakonec Hejda z ČKD odešel a získal vysoké odstupné. K tomu mu ČKD podstoupila chatu v poleš Kolna, kterou pro ČKD sám před lety zakoupil. Za odstupné ve výši milion korun (Jiří Hejda si nechal kapitalizovat penzi a díky tomu se vyhnul vysokému zdanění) zřídil vlastní továrnu na kuchyňská zařízení. Prvotním důvodem bylo postupně převzít s manželkou švagrův podnik, aby nezůstal majitelem Žid. Kvůli eskalujícímu antisemitismu ale nakonec založil vlastní podnik, od švagra převzal několik zaměstnanců a přetvořil firmu na společnost s ručením omezeným, do které vložil získaný kapitál. Podnik nesl jméno Továrna kuchyňských zařízení s. r.o. a sídlil v ulici Na Louži 1 v Praze Vršovicích. Zkušenosti nabyté v ČKD využil Jiří Hejda ve své továrně. To, co vždy v koncernu kritizoval, mohl ve vlastní továrně udělat podle svého. Když s podnikem začínal v roce 1939, zaměstnával šest dělníků a po válce před znárodněním více než osmdesát.³⁴ I přes razantní růst firmy, který byl především pro období za války obdivuhodný, nepřevzal nikdy zakázku od vojska. Když mu byla na konci války přidělena výroba vojenských součástí, tak ji zpomalil do té míry, že až do květnového povstání nedoručil jediný hotový výrobek. Podařilo se mu vytvořit vlastní silnou společnost, aniž by se propůjčil nacistům a držel se toho, co sám napsal: „V této záplavě špíny jde jediné o to neudělat nic, zač bych se jednou musel stydět.“³⁵

Za války bylo velkým problémem, jak uchránit před nacisty manželku Louisu. Němci nesplnili své sliby a začali Norimberské zákony uplatňovat i vůči Čechům. Hejdovi se proto úředně rozvedli a Jiřímu se podařilo zprostředkovaně vyřadit složku ženy z policejní evidence. Úředně žili odděleně, fakticky stále na Cibulce, avšak největší strach měli ze svého okolí, kde všichni přirozeně věděli, že Louisa byla Židovka. Naštěstí se jim povedlo přečkat celou válku bez újmy. Horší to ale bylo s přáteli, příbuznými a kolegy z Politického ústředí. Tam již se nacisté nemýlili a mnoho lidí přišlo o život. Celou válku Jiří Hejda posílal známým i neznámým lidem, kterým nacisté uškodili, anonymně peníze. Úhrnně za celých šest let tak rozeslal Jiří Hejda

³⁴ Proces H: Den druhý, Česká televize, 2009. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10153697395-proces-h/207562268640002-proces-h-den-druhy/titulky/>.

³⁵ Národní archiv Praha, Zenkl – AMV 33, signatura 33-1-39, karton 3/4, dopis dr. Petru Zenklovi, s. 8.

pozůstalým více než 100 000 českých korun.³⁶ Přes několikeré udání a různé peripetie se Hejdovi dočkali konce války a Jiří Hejda s Louisou se stali dvojnásobnými prarodiči, jejich dceři Jitce Matouškové se narodily za války dvě děti.

1.4 Po válce

Válka se neúprosně podepsala na přátelích a příbuzných Jiřího Hejdy. Mnoho příbuzných, převážně ze strany manželky, skončilo svůj život v koncentračním táboře. Z přátel se konce války nedožili bratři Čapkové, K. Z. Klíma, dr. Rašín, Karel Poláček a například František Bidlo, kamarád z dětství a karikaturista. Konec války a vítězství nad nacismem alespoň přineslo nový elán a chuť do života a do dalšího zvěšování továrny.

Brzy po konci války Jiří Hejda koupil pozemky v okolí továrny a rozšířil výrobu. Angažoval se i veřejně a stal se předsedou místní organizace národních socialistů na Cibulce. Prvotní nadšení postupně vystřídala vlna zklamání. Více než rozum začala mít hlavní slovo komunistická strana. Hejdova minulost – vysoká vedoucí funkce v ČKD - a současná pozice továrníka nekorespondovaly s dikcí strany.³⁷ Postupně se Jiří Hejda stal přispěvatelem do Peroutkova Dnešku a Svobodného slova. S rostoucí publicitou avšak eskaloval i počet nesouhlasných dopisů jemu adresovaných. Byly to často dopisy nikoli jednotlivců, ale politických a odborových organizací.³⁸ Všeobecně patrná nenávist vůči Hejdovi postupně rostla. I přes to byl ale Jiří Hejda jmenován předsedou Hospodářské rady národních socialistů³⁹ a za národní socialisty byl jmenován mezi 16 členů Ústřední plánovací komise, která měla na starosti po vzoru Sovětského svazu vytvořit hospodářský plán na roky 1947-1948.⁴⁰ Rozruch způsobil článek Jiřího Hejdy, zveřejněný ve Svobodném slově 26. srpna 1946 pod názvem „Před

³⁶ Národní archiv Praha, Zenkl – AMV 33, signatura 33-1-39, karton 3/4, dopis dr. Petru Zenklovi, s. 7.

³⁷ Hejdovi byly vyčítány i jeho styky s dr. Preissem a ing. Dvořáčkem ze Živnobanky a dalšími předními osobnostmi první republiky, v nemilost byl také brán za jeho nemilosrdnou kritiku první dvouletky, viz Národní archiv, ÚS NSS – AMV 35, Československá strana národně socialistická – ústřední sekretariát, signatura 35-1-278, karton 1, s. 3.

³⁸ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 252.

³⁹ KLÁTIL, František. *Republika nad stranami : O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897-1948)*. Praha : Melantrich, 1992, s. 302.

⁴⁰ PRŮCHA, Václav, et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. II. Díl : období 1945-1992*. Brno : Doplněk, 2009, s. 155.

zvýšením cen?“,⁴¹ který vedl i ke stížnosti ministra průmyslu dr. Petru Zenklovi. Jiří Hejda vzpomínal, že se za jeho obsah a formulaci problému přednesenou v Ústřední plánovací komisi na jeho hlavu snesla vlna kritiky.⁴² Šlo o to, že po válce byla importovaná švédská železná ruda nahrazena dovozy ze Sovětského svazu. Sovětská ruda ale byla výrazně méně kvalitní a její použití znatelně snižovalo a zdražovalo výrobu. V dopise dr. Petru Zenklovi Hejda uvádí, že náklady na vsazený materiál do pecí se téměř zečtyřnásobily.⁴³ Vznesení prostých faktů a kritika ruské rudy, ale byla především komunisty přijímána velmi nelibě. Přes veškeré neshody byl nakonec dvouletý hospodářský plán schválen.

Ještě větší rozruch však způsobil Hejdův návrh na podobu znárodnění podniků. Hejda prosazoval znárodnění formou akciových společností,⁴⁴ kde by stát vlastnil majoritu (51 % akcií) a zbytek by byl volně obchodovatelný na burzách. Jiří Hejda také neztracoval účast zahraničního kapitálu a obhajoval klady vstupu cizinců na burzu. Tyto argumenty ovšem byly převážně komunisty brány jako naprosto nepřijatelné a bez snahy o pochopení označovány za kapitalistické a vedoucí k rozprodání majetku státu do zahraničí. Problémy nastaly při další práci Ústřední plánovací komise během schvalování pětiletého plánu. Bylo dokončeno znárodnění a plán nebyl již pouze indikativní, nýbrž přejal ruský model direktivního totálního plánu. Toto samozřejmě Hejda naprosto odmítal a byl proto značně kritizován.

V roce 1948 se situace postupně zhoršovala, Jiří Hejda měl stále dost práce v Ústřední plánovací komisi a nebyl událostmi okolo demise nekomunistických ministrů nijak zvláště znepokojen, protože stále věřil ve svobodné volby a pokles moci komunistů. 25. února 1948 upozoroval, že začal být sledován.⁴⁵ Záhy byl současně s Ferdinandem Peroutkou vyloučen ze Svazu československých spisovatelů. Znárodněna byla také konečně i Hejdova továrna a začala houfně emigrace. Odešel předseda národních socialistů, dlouholetý Hejdův přítel, dr. Zenkl, odešel přítel z gymnázia Ferdinand Peroutka, dr. Ripka a další. Hejda zůstal a vytrvale a kriticky pracoval na pětiletém plánu a uvědomoval si, že plán nemůže být splněn. I bez jeho

⁴¹ Národní archiv Praha, Zenkl – AMV 33, signatura 33-1-39, karton 3/4, dopis dr. Zenklovi od ministra průmyslu, s. 12.

⁴² HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 258.

⁴³ Národní archiv Praha, Zenkl – AMV 33, signatura 33-1-39, karton 3/4, dopis dr. Petru Zenklovi, s. 11.

⁴⁴ Pozn. autora: Blíže bude tato problematika zpracována ve třetí kapitole.

⁴⁵ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 271.

podpisu byl nakonec plán schválen a Jiří Hejda byl zaměstnán ve „své“ znárodněné firmě, která byla mezitím včleněna do národního podniku Alba. Dostatek času využíval ke studiu a trávil jej často ve své obsáhlé knihovně. Přes návrhy na opuštění republiky opět zůstal a odmítl možnost emigrovat, podobně jako před deseti lety během cesty v Ankaře.

1.5 Proces a vězení

V den čtyřiaadvacátých narozenin dcery Jitky, 21. prosince 1949, zatkli Jiřího Hejdu v jeho vile na Cibulce. Odvedli ho bez udání důvodu do Ruzyňské věznice, kde byl velmi pozvolna seznamován, proč a kvůli čemu byl obviněn. Jiří Hejda postupně začal přicházet na to, že všechno, co viděl okolo, bylo až nápadně vykonstruováno. Hlavně ale nemohl uvěřit tomu, co se děje. „Vzpomínám si, co jsem slyšel v posledních dnech: už delší dobu se chystá nějaký monstrproces po sovětském vzoru. [...] Má s tím moje zatčení něco společného? [...] Zatčení Horákové, Račanského a teď i moje by tomu nasvědčovalo. Ale proti tomu není možné si vycucát z prstu nějaký proces. [...] Za to, že se mně poměry nelíbí, mne přece ještě nemohou zavřít.“⁴⁶ Jiří Hejda si uvědomoval, že sice byl ve styku s Miladou Horákovou, ale konverzace, které spolu vedli, byly naprosto nezávadné ve srovnání s kritikou, kterou prezentoval v Ústřední plánovací komisi. Ve vazbě se k Hejdovi chovali jak k vězni, co spáchal ten nejzávažnější zločin. Byl mu odepřen kontakt s rodinou i právním zástupcem. Po vydírání a nelidském zacházení přijal Hejda „rolí“ a začal se učit předem napsané výpovědi nazpaměť. Obviněn byl ze špionáže a velezrady za prozrazení státního tajemství.⁴⁷ Souzen byl za vyzrazování tajných hospodářských statistik, boj proti znárodnění, hospodářský program nekorespondující s ideologií strany a za lobbování za účast zahraničního kapitálu.

⁴⁶ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 288.

⁴⁷ Pozn. autora: V archivních dokumentech jsou zachovány především výpovědi o tom, že Jiří Hejda byl součástí skupiny napojené na anglickou zpravodajskou službu, která organizovala v Československu puč. Hejda údajně plánoval a prosazoval účast zahraničního kapitálu v Československém průmyslu. Dokumenty byly zpravidla výpovědí Josefa Vondráčka. Zdroj: Archiv bezpečnostních složek.

Přelíčení začalo 31. května. Třináct obžalovaných⁴⁸ mělo za sebou několik měsíců vazby v Ruzyňské věznici.⁴⁹ Byla to vazba, kde se všichni museli naučit předem napsané výpovědi. Na proces byli svoláváni a svázení lidé z celého Československa a za odměnu pak mohli být přítomni v soudní síni. Večer byly vybrané úryvky vysílány v rozhlase. Celý proces byl od začátku přesně zosnovaný sovětskými představiteli. Bylo potřeba upřít všeobecný zájem veřejnosti směrem od tíživé ekonomické situace a předvést všem vnitřního nepřítele. Byla to forma prezentace skutečné moci strany k zastrašení všech, kteří by jen pomysleli na to se vzepřít. Po tomto procesu následovaly desítky dalších. Komunistická garnitura dala najevo svou neomezenou moc.

Celé přelíčení bylo vedeno ve stejném duchu. Bylo jasné, že tresty byly rozdány již předem. 8. června 1950 byl vynesena souhrnný rozsudek, všichni obžalovaní byli uznáni vinnými. JUDr. Milada Horáková, Jan Buchal, JUDr. Oldřich Pecl a Závaš Kalandra byli odsouzeni k trestu smrti. Ostatním byly vyměřeny tresty odnětí svobody mezi patnácti lety a doživotím. Jiří Hejda byl odsouzen na doživotí a byla mu uložena nejvyšší pokuta - půl milionu korun československých a zkonfiskován veškerý majetek.⁵⁰ Dne 27. června byly tresty smrti v ranních hodinách vykonány. Jiří Hejda sám nevěřil v to, že by komunisti byli schopni takového činu, stále věřil, že obžalovaní dostanou milost. Ta však i přes orodování vysokých zahraničních představitelů udělena nebyla.⁵¹

Jako odsouzený k doživotí a k tomu ještě v politickém procesu, byl na počátku padesátých let Hejda držen na samotkách v pankrácké věznici. Znamenalo to, že byl sám, měl velmi omezené vycházky a nesměl číst ani studovat. Aby se nezbláznil a cvičil smysl, rozhodl se skládat věnce sonetů, jednu z nejnáročnějších forem básní. Jelikož měl zakázáno mít u sebe papír nebo tužku, musel si všechny verše postupně zapamatovávat. Vznikly tak postupně v jeho mysli věnce sonetů, které pak dlouho a

⁴⁸ Pozn. autora: JUDr. Milada Horáková, JUDr. Josef Nestával, JUDr. Jiří Hejda, Františka Zemínová, František Přeučil, Jan Buchal, Antonie Kleinerová, JUDr. Oldřich Pecl, Závaš Kalandra, JUDr. Zdeněk Peška, Vojtěch Dundr, JUDr. Bedřich Hostička a JUDr. Jiří Křížek.

⁴⁹ RADOTÍNSKÝ, Jiří. *Rozsudek, který otřásl světem*. Praha: ČTK - Pressfoto, 1990. 94 s.

⁵⁰ RADOTÍNSKÝ, Jiří. *Rozsudek, který otřásl světem*. Praha: ČTK - Pressfoto, 1990, s. 83.

⁵¹ Pozn. autora: Za zmínku stojí, že Jiří Hejda byl jedním z adeptů na trest smrti a jen shodou okolností mu unikl. Viz například: KAPLAN, Karel. *Největší politický proces : M. Horáková a spol.* Brno : Doplněk, 1995, s. 158 nebo KAPLAN, Karel. *Největší politický proces : M. Horáková a spol.* Brno : Doplněk, 1995, s. 180.

verš po verši zdokonaloval.⁵² Dlouhé dny a noci samoty rozvířily občas na Pankráci jen krátkodobé přívaly vězňů z dalších politických procesů navázaných na proces s lidmi okolo Milady Horákové (tzv. Horákovci). Jinak byl Jiří Hejda stále sám.

Na počátku roku 1951 opustili všichni Horákovci Pankrác a byli převezeni na Mírov. Byla to příjemná změna, ze sametek byli všichni přemístěni do jedné místnosti, mohli konverzovat a dokonce i číst. Nestrádali také hladem jako na Pankráci a byly jim povoleny návštěvy. Bohužel to netrvalo dlouho a v prosinci byli převedeni dále, do Leopoldova.

Hlavní úkolem vězňů bylo zpočátku předělat starou pevnost na věznici. Prvotní příznivé poměry se již v lednu roku 1952 změnily. Vězni byli trápeni hladem, korekcemi a bylo zakázáno číst. Dalším problémem byly návštěvy, které byly pro rodinu velmi drahé a cesta až na Slovensko znamenala velkou finanční zátěž. Postupně se situace v roce 1953 zlepšila a Hejda se dostal ze sametek do společné cely, kde mohl opět studovat. Leopoldov byl vězením pro politické vězně, takže se zde Hejda setkal i s komunisty z plánovací komise, s Gustávem Husákem a dalšími, se kterými vedl v druhé polovině čtyřicátých let velmi ostré spory. Vzpomínky z Leopoldova použil Jiří Hejda i v jediné knize, která vyšla za komunismu – v románu *Útěk*, kde autenticky vylíčil útěk dvou vězňů.⁵³ Dne 2. srpna 1955 zemřela Louisa Hejdová. Jiří Hejda se to dozvěděl ve vězení a ani nemohl na pohřeb. Smrt milované manželky jím velice otřásla. Později v srpnu byla dozorcí v Leopoldově uměle vyvolána vzpoura. Hejda byl veden jako její účastník, čímž bylo argumentováno i při odmítání žádostí dětí o lepší zacházení.⁵⁴ Od října 1956 do října 1959 byl často Hejda ubytován na samotkách, kam byl uvržen, aby neorganizoval povstání po vzoru Maďarska.⁵⁵ Jediným místem setkání s ostatními vězni byly návštěvy lékařů a dílny. Později mu umřela matka i jeho zeť, manžel dcery Šárky. Šárka opustila polovinu vily, která Hejdům ještě zůstala, a bylo to naposledy, co v ní někdo z rodiny bydlel. Jiří se tam ani po návratu z vězení nikdy nevrátil. V době odpykávání trestu v Leopoldově, byl Hejdovi zmírněn trest na dvacet pět let odnětí svobody, ovšem vzhledem k prožitým událostem to nebyla zpráva, která

⁵² Pozn. autora: Po propuštění z vězení je konečně i sepsal, avšak vydání se během svého života již nedočkal, vyšly až v roce 1993 pod názvem *Sonety zpívané šeptem ve stínu šibenice* (HEJDA, Jiří. *Sonety zpívané šeptem ve stínu šibenice : Ruzyň, Pankrác, Mírov*. Praha: Anthropos, 1993. 199 s.).

⁵³ HEJDA, Jiří. *Útěk*. Praha : Melantrich, 1969, 230 s.

⁵⁴ Archiv bezpečnostní složek Praha, signatura 319-38-16, dopisy Jitky Matouškové a Neklana Hejdy a odpovědi státních úřadů.

⁵⁵ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 344.

by měnila stále bídné vyhlídky už šedesátiletého člověka. V roce 1959 se Hejda dočkal návratu ze Slovenska do Čech - do věznice ve Valdicích.

Podmínky ve Valdicích byly lepší než v Leopoldově. Osazenstvem už nebyli výhradně političtí vězni jako v Leopoldově, ale také vrazi a zloději. Při první rozsáhlé amnestii roce 1960 nebyl Jiří Hejda propuštěn a zůstal dále ve vězení. Situace ve vězení se zlepšila, protože se stal účetním v kanceláři věznice, kde zapisoval práci vězňů, vypočítával procenta a plnění plánu. Postupně do Valdic přišli mnozí staří známí vězni z Leopoldova. Ve Valdicích měl Jiří Hejda povoleno malovat a vrátil se tak ke staré lásce. Celkově byly poměry ve Valdicích o mnoho lepší a nesrovnatelné s těmi předešlými v Ruzyni, na Pankráci, Mírově nebo Leopoldově. Na jaře roku 1962 byl po mnoha letech přeložen ze samotek na oddíl mezi ostatní vězně. V květnu byly pravidelně vyhlášovány amnestie, ale Jiří Hejda po zklamání v roce 1960 ani nedoufal v propuštění. To, o čem dlouhých dvanáct a půl roku snil, se naplnilo 8. května 1962. Přišla amnestie prezidenta republiky a Jiřímu Hejdovi bylo oznámeno, že bude propuštěn s desetiletou podmínkou.⁵⁶ O den později byla amnestie oznámena v denním tisku a Jiří Hejda byl propuštěn na svobodu. Začala další etapa jeho života.

1.6 Rehabilitační řízení

Čtyři lidé byli v procesu odsouzeni k smrti a zbylých devět strávilo ve vězeních nejméně deset let. V roce 1960 byli na amnestii propuštěni Z. Peška, F. Zemínová a A. Kleinerová, v roce 1962 J. Hejda a o další rok později podmíněně J. Nestával, F. Preučil, B. Hostička a na milost J. Křížek. V. Dundr zemřel v roce 1957, aniž by se propuštění dočkal.⁵⁷

Rehabilitační řízení začalo až v roce 1968 a dožila se ho pouze šestice z třinácti odsouzených a z šestice pouze pět vypovídalo před vyšetřovateli Generální prokuratury, protože B. Hostička pobýval v té době ve Švýcarsku.⁵⁸ Nikdo ze skupiny Horákovců se

⁵⁶ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 381.

⁵⁷ KAPLAN, Karel. *Největší politický proces : M. Horáková a spol.* Brno : Doplněk, 1995, s. 185.

⁵⁸ KAPLAN, Karel. *Druhý proces : Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení 1968-1990*. Praha : Karolinum, 2008, s. 175.

nedočkal až do pádu komunismu úplné rehabilitace. Jiří Hejda až do smrti nedostal navrácen zabavený majetek a ani nebyl odškodněn.

1.7 Nový život

Po propuštění bylo Jiřímu Hejdovi šedesát sedm let, veškerý majetek mu byl zkonfiskován a nebyla mu ani přiznána penze. Jedinou možností bylo začít pracovat. V prvních dnech Jiří usilovně přepisoval to, co ve vězení složil. Na počátku června sehnal zaměstnání jako figurant geodézie, přitom byl doktor práv a uměl čtyři světové jazyky. Jiří Hejda se podruhé oženil. Vzal si vdovu po svém bratrovi Přemyslovi Boženu. Bydleli spolu a Jiří mohl pokračovat opět v literární tvorbě. Diktoval jí a ona zapisovala na stroji – věnce sonetů, povídky tvořící cyklus *Tvář domova*, povídky *Cvok* a další, novelu *V pasti*. V září roku 1966 byl Jiřímu Hejdovi přiznán starobní důchod. Podal výpověď v práci a pouze občas docházel na brigády, aby si přivydělal. Dal se do psaní románu *Útěk*, který shodou okolností jako jediný vyšel do pádu komunismu v roce 1989. Dopsal pětidílný románový cyklus *Národ sobě* a mnoho času strávil v knihovnách. V roce 1968 došlo k uvolnění a Jiří získal první honoráře za literární činnost. 30. července 1968 zrušil Nejvyšší soud v celém rozsahu rozsudek nad všemi žijícími Horákovci.⁵⁹ Zabavené věci, movitý i nemovitý majetek, ale vráceny nebyly. Posledním velkým dílem byly paměti *Žil jsem zbytečně*, které Jiří Hejda napsal na počátku sedmdesátých let. Jejich vydání, ani vydání jiného díla, se již nedočkal. Jiří Hejda zemřel ve věku úctyhodných devadesáti let 25. dubna 1985.

⁵⁹ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 416.

2. Jiří Hejda jako novinář působící v Českém slovu (obraz krizového roku 1931 na stranách hospodářské rubriky Českého slova)

Kapitola je věnována novinářské tvorbě Jiřího Hejdy, která vyšla na stránkách Českého slova v roce 1931, kdy bylo Československo tvrdě zasaženo světovou hospodářskou krizí. Především v polovině roku se situace z důvodu mezinárodního napětí dále zhoršovala a neslibovala světlejší zítřky. Krize se sice v dalších letech prohloubila, ale rok 1931 je považován za rok, kdy došlo k jejímu plnému propuknutí. Názory na řešení krize se různily. Výrazným faktorem, který bránil přijetí potřebných protikrizových opatření, bylo složení vládní koalice. Návrhy jednotlivých stran byly neucelené a výrazně si protirečily, což znemožňovalo schválení potřebných zákonů.

Jiří Hejda se stal odpovědným redaktorem za hospodářskou rubriku Výroba a obchod a mimo hodnocení hospodářství a aktuálních událostí vedl i velmi ostré polemiky, které byly často reakcí především na názory Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu (agrární strany) a Československé národní demokracie.

V následujících odstavcích shrnu hlavní body, kterými se na stránkách Českého slova Jiří Hejda zabýval. Zaměřím se na Hejdou navrhovaná protikrizová opatření a doporučení, a také na hodnocení domácího a zahraničního hospodářství. Zvýrazním mimo jiné hlavní kauzy a polemiky, kterým se Hejda v Českém slovu v roce 1931 věnoval. Následně se pokusím Hejdovy názory konfrontovat se soudobým ekonomickým myšlením.

2.1 Hospodářský rok 1931 očima Jiřího Hejdy

Jiří Hejda chápal krizi jako důsledek mnoha faktorů a odmítal teorie, které dávaly vznik krize za vinu jednotlivým činitelům. Jiří Hejda ve svých pamětech poznamenal, že již v roce 1929 předpověděl zpomalení ekonomiky a nástup deprese a zprvu byl za tyto názory v odborných kruzích kritizován.⁶⁰

Mimo eskalující deprese byl rok 1931 charakteristický změnami mezinárodní obchodní politiky, která se stále více uzavírala a vedla k izolaci jednotlivých států. V Československu docházelo ke zvyšování nezaměstnanosti a prohlubování krize v průmyslu a zemědělství, kde byl propad cen patrný již dříve.

V rámci této podkapitoly se zaměřím postupně na několik hlavních bodů, kterými se Jiří Hejda zabýval. Středem zájmu byly:

- Obchodní a celní politika,
- domácí hospodářství a zemědělská politika,
- vliv klesajících cen a racionalizace,
- hospodářský program a vládní zásahy,
- bankovní sektor a působení Národní banky,
- otřesení důvěry a proměny společnosti.

Výše zmíněné body byly ale logicky v mnohém vzájemně propojeny a překrývaly se.

2.1.1 Obchodní a celní politika

Jiří Hejda byl odpůrcem ochranné politiky a podporoval rozvoj mezinárodní obchodní spolupráce. Československo bylo významnou měrou závislé na zahraničním obchodu, který koncem dvacátých let vytvářel přibližně třicet procent národního

⁶⁰ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 109-110.

důchodu.⁶¹ Kvůli rostoucím celním válkám se zahraniční obchod postupně snižoval, což mělo na exportně orientované Československo výrazný dopad.

Častým tématem článků byla celní válka s Maďarskem, která byla nastartována zvýšením agrárních cel v Československu v roce 1930.⁶² Jiří Hejda celní politiku kritizoval a vinil za ni především agrární stranu, která byla hlavním iniciátorem a původcem vysokých cel. „Neztrávili jsme dosud první zvýšení, s Maďarskem jsme se rozešli a náš poměr k Polsku se rozhodně nestal příznivější, ale zdá se, že tohle naši agrárníci nepokládají za věci, které by stály za přemýšlení. Že volají po zvýšení cel, nemůže nikoho překvapit, protože to je jediná moudrost, kterou z této strany slyšíme již drahně let.“⁶³ Jiří Hejda kritizoval krátkozrakost a protichůdnost celních opatření, která považoval za neefektivní a neumožňující zvýšení konkurenceschopnosti našeho zemědělství. Zvýšená zemědělská (zpravidla obilní) cla navíc vytvářela odvetná opatření namířená proti československému průmyslu. Hejda nevinil ze zostření situace pouze Maďary, přestože procentuální objem jejich vývozu do Československa převyšoval objem československého vývozu do Maďarska. Nabádal k tomu, aby byla dohoda sjednána i za cenu politických ústupků, jelikož celní politikou trápí nejen průmysl, ale i drobní zemědělci.⁶⁴ Apel na nalezení řešení vyslovil i později, kdy napsal v souvislosti s Maďarskem: „Je naší povinností hasit, i když jde o souseda, který se k nám opravdu vždycky nechoval loyálně.“⁶⁵ Odvolal se na ekonoma J. B. Saye s tím, že není možné žít v blahobytu a zároveň být obklopen chudými zeměmi. Proto bylo v zájmu Československa podpořit spolupráci i přes napjaté politické vztahy a učinit tak potřebné gesto.⁶⁶

Kromě celní války s Maďarskem se Jiří Hejda věnoval i jednání o nové obchodní smlouvě s Jugoslávií a opakoval, že pouze hospodářská spolupráce může vést k cestě ven z krize.⁶⁷ Smlouva byla nakonec podepsána a Hejda doufal, že povede k uklidnění poměrů a posílení role Československa oproti Rakousku a Maďarsku. Hejda

⁶¹ SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha : Libri, 2004, s. 17.

⁶² PRŮCHA, Václav, et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. II. Díl : období 1945-1992*. Brno : Doplněk, 2009, s. 355.

⁶³ HEJDA, Jiří. *Ještě výš a do nekonečna*. České slovo. 12.2.1931, roč. 23, č. 37, s. 1.

⁶⁴ HEJDA, Jiří. *Uherská rhapsodie: Před rozhodujícím jednáním s Maďarskem?*. České slovo. 13.8.1931, roč. 23, č. 188, s. 1.

⁶⁵ HEJDA, Jiří. *Hoří-li sousedova střecha...*. České slovo. 14.10.1931, roč. 23, č. 239, s. 1.

⁶⁶ HEJDA, Jiří. *Skromnost – poslední moda*. České slovo. 21.7.1931, roč. 23, č. 168, s. 1.

⁶⁷ HEJDA, Jiří. *Jednáme s Jihoslovany*. České slovo. 22.1.1931, roč. 23, č. 19, s. 1.

si uvědomoval, že je svými názory odsuzujícími ochranná opatření v menšině, ale i tak věřil, že dojde k zlepšení politické situace a kvitoval veškeré metody, které vedly k podpoře vzájemné spolupráce.⁶⁸

Výrazný podíl na poklesu poptávky měla zhoršující se zahraniční politika s ostatními sousedícími státy. Německo a Rakousko na počátku roku vyhlásilo, že se chystá vybudovat celní unii a Československo bylo vystaveno otázce, jakým způsobem se bude vyvíjet situace jeho dvou největších odběratelů.⁶⁹ Jiří Hejda se německému vývoji věnoval často a měl z něj přirozený respekt, protože si uvědomoval možný dopad na Československo, pokud by došlo k výraznému omezení dovozu do sousedících německy mluvících zemí. Velkou měrou k nervozitě přispívala i postupující radikalizace obyvatel.

2.1.2 Domácí hospodářství a zemědělská politika

Jiří Hejda sice byl kritikem agrární strany, ale chápal význam zemědělství v československé ekonomice, ve které zaujímalo zemědělské obyvatelstvo stále velký podíl. Hejda kritizoval zemědělská cla, protože zpravidla chránila rostlinné produkty, kdežto živočišná výroba byla privilegována výrazně méně a naopak vysokým cenami krmiv (obilnin) trpěla. Cla chránila především velkostatky, kdežto malí rolníci závislí na živočišné výrobě byli zasaženi negativně.

Hejda výrazně kritizoval chování samotných zemědělců v článku *Okurky*.⁷⁰ Článek popisoval dva případy, které se udály v Čechách a Rakousku. Čeští rolníci se na protest proti nízkým cenám rozhodli veřejně spálit sedm set metrických centů okurek. Druhý případ se odehrál ve Vídni, kde dovozce nepřevzal importované okurky z Československa, protože si spočetl, že po proclení by se mu nevyplatilo je prodat a celní úřad okurky naházel do Dunaje. Hejda na obou případech ilustroval nesmyslnost chování občanů, kteří místo toho, aby poskytli potraviny například nezaměstnaným, rozhodli se je demonstrativně zničit. Obě události také ilustrovaly nesmyslnost celní politiky.

⁶⁸ HEJDA, Jiří. *Těžké časy nastávají...* . České slovo. 18.3.1931, roč. 23, č. 66, s. 6.

⁶⁹ HEJDA, Jiří. *Curtiův skok – kam?*. České slovo. 22.3.1931, roč. 23, č. 70, s. 8.

⁷⁰ HEJDA, Jiří. *Okurky*. České slovo. 6.8.1931, roč. 23, č. 182, s. 1.

Na článek o okurkách navázal Hejda statí *Pravá podstata zemědělské krize*.⁷¹ Zmínil, že pád cen zemědělských produktů je sice příjemný pro ostatní obyvatelstvo, ale likvidační pro zemědělce. Pokles životní úrovně rolnictva se pak dotýkal celé společnosti, jelikož měl za vinu úbytek poptávky a příjmů z daní. Vliv na pokles cen měl převis nabídky nad poptávkou, který byl umožněn racionalizací zemědělství v zámoří. Českoslovenští zemědělci nebyli zvyklí na tržní prostředí, protože v historii byl vždy nedostatek potravin. To se ovšem v poválečných letech změnilo. Změna světové struktury zemědělství, která zapříčinila nárůst konkurence, podle Hejdy nebyla řešitelná nárůstem celní ochrany. Řešením byla jediné racionalizace a přizpůsobení se nové situaci. Hejda apeloval na účast všech koaličních stran v diskusi, protože jediní agrárníci se situaci věnovali, jejich výsledky však byly nevalné.

Míra, jakou dopadla krize na podnikatele, byla ovlivněna i jejich flexibilitou. Během krize zboží na skladech morálně i technicky stárlo a postupně se stávalo čím dál více neprodejným. Hejda ocenil schopnost podnikatelů, kteří se za cenu ztráty rozhodli prodat zboží pod cenou na počátku a ve výsledku dopadli lépe, příkladem byl Tomáš Baťa.⁷² Jiří Hejda zdůraznil, že podnikatelský zisk není v žádné době zaručen a je proměnný. Během krize nemohla zůstat úroveň zisku stabilní a podnikatelé, kteří si tento fakt neuvědomili včas, utrpěli výrazné škody, mnohdy i existenční.

Deprese dopadla na některá odvětví s vyšší intenzitou. Příkladem bylo již výše zmíněné zemědělství, ale také textilní průmysl. Jiří Hejda uznal, že se textil stal obětí krvavé obchodní politiky, ale přidal, že se stal obětí i vlastní indolence, protože se textilní průmyslníci soustředili do jediné politické strany – národních demokratů.⁷³ Hejda ukázal problém, který byl pro první republiku typický. V průmyslu proti sobě stály různé zájmové skupiny, které prosazovaly vlastní (často protichůdné) zájmy. Proti textilu závislému na exportu v té době stál automobilový průmysl, který měl eminentní zájem na omezení zahraniční konkurence. Hejda zdůraznil, že se jednotlivé průmyslové svazy hádaly a mezitím se situace postupně zhoršovala. K textilu se Hejda vrátil i později⁷⁴ s kritikou na německý textilní svaz *Textilverband*, který vinil z rozbití dohody textilního průmyslu. *Textilverband* požadoval přistoupení Československa k německo-

⁷¹ HEJDA, Jiří. *Pravá podstata zemědělské krize*. České slovo. 15.8.1931, roč. 23, č. 190, s. 8.

⁷² HEJDA, Jiří. *Podnikatelský zisk*. České slovo. 24.2.1931, roč. 23, č. 47, s. 6.

⁷³ HEJDA, Jiří. *Krvavá oběť obchodní politiky*. České slovo. 22.3.1931, roč. 23, č. 70, s. 8.

⁷⁴ HEJDA, Jiří. *Poplašený Textilverband čili dobrá rada nad zlato*. České slovo. 2.4.1931, roč. 23, č. 79, s. 6.

rakouské celní unii, ale tento přístup byl proti zahraničně politické orientaci Československa, které by do unie mohlo vstoupit, avšak jedině společně s Francií a Polskem.

Podobně jako textil, kritizoval Hejda i Svaz průmyslu za to, že se dal do područí národních demokratů, kteří nehájili důsledně průmyslové zájmy. Banky, které ovládaly průmysl a měly hlavní slovo v politice národních demokratů, sužovaly průmysl drahými a nedostupnými úvěry. „Nejde o to, že náš průmysl je v područí bank, to by nebylo tak zvláštní a nelogické. Jde však o způsob, jakým banky v průmyslu hospodaří. A to není průmyslová politika, to je politika bankovní, která především hledí k tomu, co prospívá finančnímu kapitálu, nikoli k tomu, co prospívá výrobě.“⁷⁵

Jiří Hejda opakovaně obhajoval československé zboží a přes to, že chápal výhody mezinárodní směny, vyzýval k tomu, aby nebylo zákazníky přehlíženo. „Mezinárodní směna statků je ideál. O tom není a nemůže být sporu. Ale což můžeme dnes mluvit o nějaké mezinárodní směně, když se kde kdo zavírá cly, zákazy dovozu a devisovými předpisy?“⁷⁶ Hejda si uvědomoval, že obrovský vliv na pokles obchodu měl rozpad důvěry. Vývozci nedůvěřovali dovozcům, že dostanou své peníze a kombinace zdecimované důvěry a administrativních překážek omezila volný obchod, který přešel ve vázanost. „A co budeme do té doby dělat se svým vývozem? To je nejtěžší otázka, na kterou jen částečnou odpověď dává akce, kterou nutno podporovat: Kupujte domácí zboží! [...] Nespatřujeme v tom pražádný ideál – ale je to východisko z nouze.“⁷⁷

Problematická pro české zboží byla i snaha výrobců snižovat ceny, aby si zboží zachovalo konkurenceschopnost. Hejda hájil české zboží, ale na druhou stranu se nevyhnul kritice některých výrobců. Příkladem mu byly České dráhy, jejichž vozy byly v Československu v daleko horším stavu než v zahraničí, kde byly provozovány také vlaky československé provenience. Hejda také připomínal, že by se firmy neměly soustředit pouze na export, který může opadnout, a měly by konkurovat především kvalitou, která jako jediná může vést k rozvoji hospodářství.⁷⁸

⁷⁵ HEJDA, Jiří. *Průmysl v tísní : A jak by měl mluvit*. České slovo. 21.5.1931, roč. 23, č. 119, s. 1.

⁷⁶ HEJDA, Jiří. *Dávejte přednost domácímu zboží!*. České slovo. 25.10.1931, roč. 23, č. 249, s. 8.

⁷⁷ HEJDA, Jiří. *Konec volného obchodu?*. České slovo. 12.11.1931, roč. 23, č. 263, s. 1.

⁷⁸ HEJDA, Jiří. *Made in Czechoslovakia*. České slovo. 17.1.1931, roč. 23, č. 15, s. 1.

2.1.3 Vliv klesajících cen a racionalizace

Hospodářská krize měla za následek rozsáhlý pokles cen. Ten byl způsoben poptávkou, která nedosahovala výše nabídky. Jiří Hejda považoval poválečné ceny za nadhodnocené a deflaci, ke které docházelo, považoval za nutné vyrovnání, aby se ceny dostaly blízko k předválečné optimální úrovni a došlo k vyčištění trhu. Nárůst konkurence byl z velké části umožněn racionalizací, která snížila náklady na výrobu a zaměstnance.⁷⁹ Vyrovnání cen a nabídky s poptávkou bránila strnulost maloobchodních cen, které pouze částečně reagovaly na pokles cen velkoobchodních. Podle Hejdy bylo žádoucí regulovat kartelové ceny, které neumožňovaly potřebné snížení cen a přitom stále umožňovaly generovat vysoké zisky a ničit konkurenci.⁸⁰ Pokles cen byl ovšem nevyhnutelný a Hejda nepředpokládal, že by se ceny dostaly na předkrizovou úroveň.⁸¹ Hejda kritizoval názory, že pokles je pouze tranzitivní. Tvrdil, že ekonomika se již na předkrizovou úroveň nemohla vrátit, protože bylo nutné, aby došlo ke kompletní přeměně hospodářství.⁸² Systém volného trhu považoval za překonaný a vedoucí k hospodářské anarchii, žádoucím nastoleným uspořádáním měl pak být systém vázanosti, který by upevnil moc státu jako tržního dozorce.

Hejda odmítal, že by změny cen měly souvislost (a byly způsobeny) s přesuny na straně zlata. „Cenový problém se někdy vykládá přesuny na straně zlata, ale podle novějších teorií tento názor neodpovídá zjištěným skutečnostem.“⁸³

Na příkladu bilance Škodových závodů Hejda ukázal, že samotná racionalizace nemusí být vždy společensky výhodná.⁸⁴ Již v úvodu článku zpochybnil obsah bilance, který byl často nástrojem manipulace. Škodovka i v krizi vykázala kladná čísla, zisk a rekordní dividendu. Racionalizace se projevila tím, že klesl počet zaměstnanců o devět tisíc, přičemž mzda zůstala zachována a obrat na dělníka se zvýšil. Racionalizace byla podle Hejdy výhodou a posunem, ale neměla být hodnocena pouze z pohledu firmy a jejích majitelů, ale i z pohledu sociálního.

⁷⁹ Pozn. autora: Hlavními prvky racionalizace byl přechod k mechanizované výrobě – to jest použití elektrických a spalovacích motorů v průmyslu a zemědělství.

⁸⁰ HEJDA, Jiří. *Na nižší úroveň!*. České slovo. 10.12.1931, roč. 23, č. 287, s. 9.

⁸¹ HEJDA, Jiří. *Světlá stránka klesajících cen*. České slovo. 1.3.1931, roč. 23, č. 52, s. 8.

⁸² HEJDA, Jiří. *Před krutou zimou*. České slovo. 12.7.1931, roč. 23, č. 161, s. 8.

⁸³ HEJDA, Jiří. *Příčiny soudobé krise*. České slovo. 7.11.1931, roč. 23, č. 259, s. 6.

⁸⁴ HEJDA, Jiří. *Racionalisace a devět tisíc*. České slovo. 10.5.1931, roč. 23, č. 110, s. 8.

2.1.4 Hospodářský program a vládní zásahy

Jiří Hejda považoval liberální ekonomii a laissez faire v mnohém za přežitek. Vzhledem k rostoucí monopolizaci ekonomiky a vytváření mezinárodních kartelů nevěřil v neomezenou moc trhu a naopak považoval volný trh za strůjce krize. Stát měl zasahovat do ekonomiky, avšak národní socialisté nechtěli plánování ve smyslu totální direktivy jako například komunisté, sami si spíše představovali státní zásahy, které by usměrňovaly ekonomiku v zájmu celé společnosti.

Jedním ze státních zásahů, které Hejda ohajoval, byla regulace kartelů. Maďarsko bylo v projednávání kartelového zákona před Československem a Hejda kritizoval československou vládu, která neprojednávala omezení moci kartelů, které diktovaly a udržovaly vysoké ceny a stlačovaly s jejich pomocí kupní sílu obyvatelstva. Jiří Hejda ve svých pamětech vzpomínal, že byl iniciátorem a spoluautorem kartelového zákona, který vyšel nakonec až o dva roky později v roce 1933.⁸⁵

Hejda byl obeznámen s myšlenkami Johna Maynarda Keynesa a souhlasil s nimi. Podporoval cyklické vládní investice, které by v době ekonomické kontrakce pomáhaly ekonomice a naopak v době konjunktury ustávaly. Za nutnost ovšem považoval efektivní rozdělení ve prospěch naléhavých staveb. Zdrojem investic mohly být zahraniční půjčky. Hejda doporučoval, aby byly státní investice rozděleny vhodně v období roku, aby vyrovnávaly sezónní cykly.^{86,87} Hejda byl proti podporám šetření a snižování mezd a cestu z krize viděl v podpoře spotřeby. Reagoval především na články Národních listů, které pobízely k šetření a dalšímu snížení životní úrovně a vedl s nimi ostré polemiky.⁸⁸ „Průmysl nevyrábí proto, že nemá kapitál, ale proto, že má přeplněná skladiště a pro zboží žádného odbytu. [...] Proto tvrdit, že domácím dělníkům nekouká ze zvýšeného konsumu (i když je kryt z části dovozem) žádný zisk, je domněnka hodná hospodářského primitiva, ale nikoliv člověka, který z národního hospodářství musel skládat státní zkoušku a rigorosum.“⁸⁹ Hejda i přes to uznával, že z důvodu poklesu daní

⁸⁵ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 132-133.

⁸⁶ HEJDA, Jiří. *V hodině dvanácté*. České slovo. 4.2.1931, roč. 23, č. 30, s. 1.

⁸⁷ HEJDA, Jiří. *Kupovat nebo šetřit? Zvýšený životní standard v klesající konjunktře*. České slovo. 11.8.1931, roč. 23, č. 186, s. 6.

⁸⁸ HEJDA, Jiří. *Pomohlo by nám snížení životní míry?*. České slovo. 19.8.1931, roč. 23, č. 192, s. 6.; HEJDA, Jiří. *Kupovat nebo šetřit? Zvýšený životní standard v klesající konjunktře*. České slovo. 11.8.1931, roč. 23, č. 186, s. 6.;

HEJDA, Jiří. *Šetrnost a nezaměstnanost*. České slovo. 30.8.1931, roč. 23, č. 202, s. 8.

⁸⁹ HEJDA, Jiří. *Šetrnost a nezaměstnanost*. České slovo. 30.8.1931, roč. 23, č. 202, s. 8.

je potřeba snížit výdaje a nabízet omezení výdajů na budování úřadů a armády, to však nikoli za cenu snížení životní úrovně. „Je nutno si uvědomit, že někdy je nejúčelnější úsporou – vydání.“⁹⁰

Vládnoucí strany nebyly po celou dobu třicátých let schopny vytvořit jednotný hospodářsko-politický program země, což v mnohém oslabovalo akceschopnost vlády a hospodářství Československa.⁹¹ Jiří Hejda opakovaně po hospodářském plánu volal a uvědomoval si škody, které Československu plynuly. Příkladem byla neschopnost vlády reagovat na německo-rakouskou celní dohodu. „Dohoda německo-rakouská, i když zůstane jen papírovou proklamací, nás postavila před velmi vážný problém příštího obrazu hospodářského sblížení evropských států. [...] Obtížnost současné situace nesmí býti ještě dále ztěžována prosazováním egoistických požadavků jednotlivých skupin, neplánovitostí, chaotickým a někdy neodpovědným řešením, vynucenými diktáty. Je nutno vypracovat hospodářský program, odpovídající sociální, zeměpisné a hospodářské struktuře našeho státu, program, sestavený jedine s ohledem na zájem celku, kterému se musí podřídit zájmy jedinců a skupin!“⁹² Hejda později tvrdě kritizoval ministra průmyslu a obchodu za národní demokraty dr. Josefa Matouška za pasivitu a odmítání vytvoření programu.⁹³

Hejda podporoval vytvoření Poradního sboru pro otázky hospodářské a československého ústavu pro zkoumání konjunktury (po vzoru Německa). Tyto orgány měly poskytovat vládě informace i rady. Národohospodářské vzdělání mezi poslanci bylo na poměrně nízké úrovni a tyto organizace měly situaci zlepšit.⁹⁴ Poradní sbor byl činný od roku 1929, přesto se ale nepodařilo mnohá doporučení prosadit. Čla se stále zvyšovala, banky neinvestovaly v zahraničí a všeobecná neochota měnit zažitá byla příliš nákladná. Československé hospodářství potřebovalo nové lidi a nové metody.⁹⁵ Zřízení ústavu, který by se zabíral hospodářským vývojem (konjunkturou), bránil podle Hejdy nedostatek peněz, odborníků a zainteresovanosti vlády.⁹⁶

⁹⁰ HEJDA, Jiří. *O nezbytných úsporách*. České slovo. 20.11.1931, roč. 23, č. 270, s. 1.

⁹¹ SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha : Libri, 2004, s.117.

⁹² HEJDA, Jiří. *Příkaz dne – hospodářský program*. České slovo. 26.3.1931, roč. 23, č. 73, s. 6.

⁹³ HEJDA, Jiří. *Obchodně-politický program!*. České slovo. 11.4.1931, roč. 23, č. 86, s. 6.

⁹⁴ HEJDA, Jiří. *V hodině dvanácté*. České slovo. 4.2.1931, roč. 23, č. 30, s. 1.

⁹⁵ HEJDA, Jiří. *Nové problémy volají po nových metodách*. České slovo. 26.4.1931, roč. 23, č. 99, s. 8.

⁹⁶ HEJDA, Jiří. *O čs. ústav pro zkoumání konjunktury*. České slovo. 7.5.1931, roč. 23, č. 107, s. 6.

Oblíbeným pojmem, který Jiří Hejda ve svých článcích používal, byla hospodářská demokracie. Základními principy hospodářské demokracie byla existence diskuse (například při schvalování zákonů), publikace hospodářských informací a dat akciových společností a prosazování sociálního zájmu a zájmu kolektiva.⁹⁷ „Stát dostal jiný obsah. Epocha liberalismu byla jen přechodem od absolutismu k dnešní demokracii, která je nejen politická, nýbrž – pamatujme si to dobře! – také hospodářská. [...] A hospodářská demokracie je dalším krokem, nepravíme, že prvním, nýbrž dalším, k socialismu.“⁹⁸ Hospodářské otázky se těšily v Československu malé publicitě. Československo bylo pozadu oproti Rakousku a mělo daleko méně institucí, které by nezávisle zasahovaly do hospodářského života. Příkladem byl zákon o obchodních komorách, který se nedařilo prosadit. Hejda kritizoval stav, který uvázl na mrtvém bodě.⁹⁹

2.1.5 Bankovní sektor a působení Národní banky

Československý bankovní trh byl charakteristický svým propojením na průmysl. Banky neposkytovaly průmyslu kapitál, jak bylo obvyklé v zahraničí, kdežto průmysl přímo vlastnil. Vysoký rozdíl mezi debetní a kreditní sazbou pak byl likvidační pro mnohé podniky. Hejda namítal, že vzhledem k spleťtí struktuře bank by bylo lepší v některých případech místo sanace nechat banku zkrachovat, protože bankovní zájem často převažoval zájem výrobní a státní peníze situaci na trhu mohly jen těžko výrazně zlepšit.¹⁰⁰ Tento problém Hejda zmínil i v článku o textilním průmyslu: „A to není průmyslová politika, to je politika bankovní, která především hledí k tomu, co prospívá finančnímu kapitálu, nikoli k tomu, co prospívá výrobě. [...] Má-li někdo štěstí, že je zrovna presidentem banky, pak se to ovšem vesele sanuje – ale všichni to štěstí nemáme, takže se, bohužel, dočkáme – nezmění-li se poměry – smutných konců.“¹⁰¹

V Českém slovu dominovaly na stranách dvě kauzy spojené s bankovním trhem. První z nich zmínil Jiří Hejda i ve svých pamětech. Týkala se správních rad

⁹⁷ HEJDA, Jiří. *Strach z veřejnosti*. České slovo. 5.4.1931, roč. 23, č. 82, s. 10.

⁹⁸ HEJDA, Jiří. *Tři programy : Plnou parou k socialisaci světového hospodářství*. České slovo. 20.5.1931, roč. 23, č. 118, s. 1.

⁹⁹ HEJDA, Jiří. *Demokracie pod Blaníkem*. České slovo. 24.7.1931, roč. 23, č. 171, s. 1.

¹⁰⁰ HEJDA, Jiří. *Sanovat nebo likvidovat?*. České slovo. 1.2.1931, roč. 23, č. 28, s. 8.

¹⁰¹ HEJDA, Jiří. *Průmysl v tísni : A jak by měl mluvit*. České slovo. 21.5.1931, roč. 23, č. 119, s. 1.

průmyslových podniků, do kterých banky delegovaly své zástupce a neúměrně je honorovaly. Jednotliví bankovní úředníci navíc zasedali i ve větším počtu správních rad a jen těžko mohli svěřené funkce zodpovědně vykonávat. Druhou kauzou byla politika diskontních sazeb Národní banky Československé. Hejda kritizoval vysoké sazby, které zdražovaly úvěry a znemožňovaly rozvoj konjunktury.

První článek, který nastartoval tažení proti hromadění členství ve správních radách, vyšel v únoru pod názvem *Banky, správní radové a ředitelé*.¹⁰² Příspěvek odkryl propletenost bank a společností. Banky ovládaly většinu významných akciových společností pomocí členství v bankovních radách a využívaly svého dominantního vlastnictví akcií (nebyla potřeba ani majorita, jelikož většina akcií byla roztržena mezi majoritní akcionáře, kteří se o vedení podniku nezajímali či neměli k informacím podniku přístup). K tomu se členy správních rad stávali vysocí funkcionáři bank, kteří funkce doslova hromadili. Nebylo výjimkou, kdy byl jediný člověk i členem více jak čtyřiceti správních rad. Tato členství však z logiky zdravého rozumu znemožňovala efektivní práci pro blaho podniku, přičemž byla navíc vysoce honorována. V německých bankách přitom situace zdaleka nebyla tak významná: „Nejsou to sice andělé a třebaže Němci, znají také české přísloví, že ani kuře zadarmo nehrabe, ale přece jen nehrabou s takovým elánem.“¹⁰³ Navíc byly vysoké tantiémy vypláceny i zástupcům státem sanovaných bank.

Na první článek Hejda navázal ještě v dubnu a v květnu.¹⁰⁴ Zdůraznil opět nutnost změny akciového a bankovního práva, protože akcionáři neměli dostatek informací o hospodaření společnosti a banky (často nevlastnící majoritu) podniky neohroženě ovládaly. V květnovém článku Hejda kvitoval, že se problematikou začaly zajímat i další noviny, přičemž jediné Národní listy se bank zastávaly. Hejda vypočítal, že šest největších bank prakticky ovládalo průmysl, přičemž některé byly i sanovány a jejich ředitelé zůstali na svých místech. Bez skrupulí také vyjmenoval členství ředitelů jednotlivých bank - například dr. Preiss z Živnobanky byl členem třiačtyřiceti správních rad - a vyjádřil nepochopení s jejich chováním a považoval to za především mravní, nikoli národohospodářský problém. Kritiku účasti ředitelů sanovaných bank

¹⁰² HEJDA, Jiří. *Banky, správní radové a ředitelé*. České slovo. 22.2.1931, roč. 23, č. 46, s. 1-2.

¹⁰³ HEJDA, Jiří. *Banky, správní radové a ředitelé*. České slovo. 22.2.1931, roč. 23, č. 46, s. 2.

¹⁰⁴ HEJDA, Jiří. *Banky, správní radové a ředitelé*. České slovo. 22.2.1931, roč. 23, č. 46, s. 2.; HEJDA, Jiří. *Ještě o bankách a jejich ředitelích*. České slovo. 3.5.1931, roč. 23, č. 104, s. 8.

v československém průmyslu Hejda dále často zmiňoval. Střet zájmů bank a průmyslu byl palčivým problémem první republiky. Průmysl potřeboval levné úvěry, ale banky, které podniky ovládaly, je neposkytovaly, aby si zachovaly vysoké zisky. Banky svojí neústupnou politikou vysokých sazeb tak často škodily i samy sobě, protože podniky v jejich vlastnictví prodělávaly.

Vyústěním boje proti bankovním praktikám byl návrh základních pěti paragrafů, které měly situaci zlepšit.¹⁰⁵ Hejda navrhoval pozměnit systém sanování, kde částka poskytnutá bance měla být vratná. Dále doporučoval, aby členové správních rad a funkcionáři peněžních ústavů byli odpovědní za ztráty způsobené špatným hospodářstvím. Třetím bodem byla možnost rozvázání pracovních smluv bankovních funkcionářů v případě, že jejich plněním vzniká bance neúměrná zátěž. Čtvrtým bodem bylo omezení členství zástupců bank ve správních radách a posledním paragrafem pak povinnost nahlašování úvěrů nad půl milionu korun, které by kontrolovala Národní banka. Tyto návrhy pak byly včleněny do osnovy zákona upravujícího poměry v bankovníctví, který předložili národní socialisté, což bylo vlastně vyvrcholením Hejdovy kampaně proti bankám.¹⁰⁶

V druhém pololetí roku 1931 eskalovala v Českém slově kampaň za snižování úrokových sazeb. Hejda si uvědomoval těžkou situaci průmyslu, který byl zatížen vysokými sazbami a kritizoval Národní banku, že je nesnižovala a pouze kopírovala opatření v zahraničí. Hlavním důvodem zvyšování úrokových měr byl pád německé Danatbanky, rostoucí nejistota a obava z runů na banku. Hejda apeloval na důvěru v československou měnu a uvědomoval si, že růst sazeb zatěžuje krizovou ekonomiku, která nutně potřebuje úvěr.¹⁰⁷ Národní banka zvedala sazbu opakovaně a vysloužila si v Hejdově rubrice další kritiku: „Jestliže Národní banka odůvodňuje svoje opatření ochranou před útokem ciziny, pak se nám zdá být tato úzkostlivost poněkud přílišná a domníváme se, že bylo na podobné opatření vždy dost času. Proč nezvýšily diskontní sazbu Švýcarsy, Itálie, Belgie, Holandsko, země, které jsou v situaci dosti podobné situaci naší? Národní banka, která až dosud nevynikala původností myšlenek, vybočila

¹⁰⁵ HEJDA, Jiří. *Variace na známé thema : O bankách a o věcech, které s nimi souvisejí*. České slovo. 26.7.1931, roč. 23, č. 173, s. 8.

¹⁰⁶ HEJDA, Jiří. *Zákon, který vymete špínu z bank*. České slovo. 18.10.1931, roč. 23, č. 243, s. 8.

¹⁰⁷ HEJDA, Jiří. *Pět procent*. České slovo. 5.8.1931, roč. 23, č. 181, s. 1.

tentokrát z evropské řady – a šlápla vedle.“¹⁰⁸ Do konce roku 1931 Národní banka ještě sáhla ke snížení diskontní sazby, avšak Hejda tato opatření hodnotil jako pomalá a nedostatečná především proto, že komerční banky na ně reagovaly se zpožděním a průmysl byl dále zatěžován drahými půjčkami a vysokými úroky.¹⁰⁹

Banky se staly cílem kritiky i proto, že nedostatečně podporovaly obchod a byly omezené pouze na území našeho státu. V mezinárodním měřítku nehrály československé banky takřka žádnou roli a limitovaly možnost expanze tuzemského průmyslu: „Má-li však náš průmysl nalézat odbytiště, má-li soutěžit v zemích kapitálově slabých, musí se naši bankovní ředitelé odvážit ze zápecí na čerstvý vzduch. Dá se tam vydělávat, dokonce velmi dobře, ale poctivě. Je to poněkud namáhavější než usadit se ve správné radě průmyslového podniku na tak dlouho, dokud to podnik vydrží, ale je to záslušnější a pro hospodářství také zdravější.“¹¹⁰

2.1.6 Otřesení důvěry a proměny společnosti

Jedním z hlavních problémů krize byla všeobecná nedůvěra, kterou ještě více podporovala radikalizace německého obyvatelstva v Československu i zahraničí. Jiří Hejda si tento fakt uvědomoval a apeloval na to, aby byla důvěra obnovena a varoval před fantastickými zprávami některých novin, které úmyslně štvaly proti demokraticky zvoleným politikům. Zdůrazňoval hodnoty demokracie a varoval před radikalizací a ztrátou důvěry k demokraticky zvoleným reprezentantům.¹¹¹ V článku hodnotícím výhled na rok 1932 z 25. února Hejda napsal: „Dokud nezavládne politická důvěra, nemůžeme očekávat návrat k normálním poměrům úvěrovým.“¹¹²

V průběhu roku se situace zhoršovala s tím, jak rostla nezaměstnanost a pád německé Danatbanky v letních měsících pochybnosti ještě zvýšil. Tím, že prezident Spojených států amerických H. C. Hoover umožnil Německu jednoletý oddech

¹⁰⁸ *Banky zvyšují: O jedno procento z vkladů, o jedno a čtvrt z úvěrů.* České slovo. 25.9.1931, roč. 23, č. 224, s. 6.

¹⁰⁹ HEJDA, Jiří. *Před snížením diskontu. Jenom o 1 procento?* České slovo. 12.12.1931, roč. 23, č. 289, s. 1.; HEJDA, Jiří. *Zatím o půl procenta.* České slovo. 22.12.1931, roč. 23, č. 297, s. 1.

¹¹⁰ HEJDA, Jiří. *Zapomínaný úkol našich bank. Kdy se dostanou ze zápecí do světa?* České slovo. 11.4.1931, roč. 23, č. 86, s. 1.

¹¹¹ HEJDA, Jiří. *Krise důvěry.* České slovo. 29.11.1931, roč. 23, č. 278, s. 10.

¹¹² HEJDA, Jiří. *Záblesk úsvitu.* České slovo. 25.12.1931, roč. 23, č. 300, s. 11.

pozastavením splátek dluhů, přinesl naději na lepší zítřky, ale vzhledem k politickým událostem naději pouze chabou.¹¹³ Hejda kritizoval Hitlera a namítal, že pouze rozklad ekonomiky umožnil nárůst jeho podpory a do budoucna se obával fašistického režimu.¹¹⁴ Jisté uklidnění přinesl až německý plebiscit, který neposvětil rozpuštění Říšského sněmu, a který iniciovali Hitlerovi stoupenci a komunisté.¹¹⁵

Jiří Hejda nebyl metalista, a tedy nevěřil v peníze podložené drahými kovy. Snažil se v článcích přesvědčit čtenáře, že je československá měna pevná a nemusí se bát. Právě důvěra byla hlavním bodem, který měl měnu krýt. „Jestliže tvrdí jedna teoretická škola, že zlatá měna nám kdykoli dává možnost vyměnit si papírové peníze za zlato, pak to činí jen v předpokladu, že svoje peníze za zlato měnit nebudeme. [...] Peníze jsou založeny na důvěře.“¹¹⁶ Hejda chápal peníze pouze jako prostředek směny statků.

Československou měnu Hejda považoval za stabilní a varoval před přehnanými iluzemi o investicích do akcií. Akcie byly v krizi silně volatilní a jejich zisk nebyl nijak zaručen.¹¹⁷

Ve většině článků o krizi či hospodářství Hejda vyslovil názor, že společnost se vyvíjí směrem od jedince ke kolektivu. Spolu s nárůstem akciových společností, kartelů, monopolů a pracovních odborů klesal podle Hejdy význam jedince. Podnikatelé a kapitalisté byli postupně vystřídáni. Právě v akciové společnosti Hejda viděl velkou budoucnost a byl pro její větší rozvoj, ale i kontrolu – především formou větší publicity.

Hejda mnohdy zmiňoval i problematiku mladé generace, jejíž hodnoty byly zdevastovány válkou, a která nebyla dostatečně podporována.^{118,119} Právě to, že byli mladí lidé ignorováni, bylo jedním z původců jejich radikalizace.

¹¹³ HEJDA, Jiří. *O jednoletý oddech : Věřitel proti dlužníkovi nebo zákon spolupráce?*. České slovo. 2.7.1931, roč. 23, č. 153, s. 1.

¹¹⁴ HEJDA, Jiří. *Srdce proti rozumu : Politické prameny německé krise*. České slovo. 15.7.1931, roč. 23, č. 163, s. 1.

¹¹⁵ HEJDA, Jiří. *Vítězství rozumu : Německý plebiscit dopadl ve prospěch pruské vlády*. České slovo. 11.8.1931, roč. 23, č. 186, s. 1.

¹¹⁶ HEJDA, Jiří. *O zlatém teletu*. České slovo. 27.9.1931, roč. 23, č. 226, s. 8.

¹¹⁷ HEJDA, Jiří. *Rozmluva o bezpečném uložení peněz*. České slovo. 11.10.1931, roč. 23, č. 237, s. 8.

¹¹⁸ HEJDA, Jiří. *Několik slov o mladé generaci*. České slovo. 19.4.1931, roč. 23, č. 93, s. 8.

¹¹⁹ HEJDA, Jiří. *Konec školního roku*. České slovo. 26.6.1931, roč. 23, č. 148, s. 1.

2.2 Jiří Hejda versus soudobé ekonomické myšlení

Jiří Hejda ve svých člancích pregnantně a opakovaně formuloval své názory a doporučení, jak se vyhnout ekonomické krizi. Výjimkou nebyly ani reakce na výroky listů ostatních politických stran (především pak Venkova a Národních listů) a ostré polemiky s jejich hospodářskými ideology.

Při hodnocení Hejdových názorů je potřebné vzít v úvahu, že byly prezentovány ve stranickém listu a Hejda byl sám spoluautorem programu Československé strany národně socialistické. Cílovými voliči strany byli úředníci, zřizenci, menší podnikatelé a živnostníci, tedy z větší části fakticky městské vrstvy.¹²⁰ Zájem těchto skupin strana hájila.

Hejda byl příznivcem teorie konjunkturálních cyklů, proto si i vytvářel dlouhé historické řady cen a srovnával je. Z grafů mu vyšlo, že není možné, aby se ceny vrátily na původní předkrizovou úroveň, jelikož racionalizace a neúměrný rozvoj výroby nebyl doprovázen odpovídající poptávkou. Hejda byl odpůrcem deflační teorie a popíral spojitost poklesu cen se změnami na straně drahých kovů, stejně tak tvrdě odmítal a varoval před snižováním důchodů. Mimoto byl ovlivněn keynesiánstvím a podporoval cyklické úpravy investic, které měly právě konjunkturální výkyvy vyrovnat. Příčinu krize shledával především v neúměrném poklesu spotřeby, která měla být, podle jeho názoru, podporována. Jiří Hejda byl také odpůrcem liberalismu a nevěřil v to, že by samotný trh byl schopen navrátit ekonomiku k rovnováze, a to především kvůli vysoké míře kartelizace a monopolizace. Krizi a její vznik chápal jako vrozenou nedokonalost kapitalismu volné soutěže a přikláněl se ke státním zásahům. Státními zásahy však nemyslel direktivní plánování, které by omezovalo vlastnická práva a nahrazovalo plně trh. Nástrojem protikrizové politiky měly být dostupné úvěry, podpora všeobecné důvěry, odbourání celních bariér a cyklická podpora investic do staveb veřejného zájmu. Výše zmíněné body ve zkratce shrnují Hejdovy názory, vyřčené podrobněji v jeho člancích. Tyto postoje zčásti kolidovaly a částečně byly v souladu s názory ostatních stran. Hlavními spornými body byl rozsah státních zásahů a otázka měnové politiky.

¹²⁰ SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha : Libri, 2004, s. 96.

2.2.1 Státní zásahy do ekonomiky

Po první světové válce nastal odklon od liberalismu a stále více se do popředí dostávaly myšlenky rozsáhlejšího začlenění státu do hospodářství, jejichž obhájcem byl i Jiří Hejda. Dá se říci, že prakticky jediná z vládních stran, která si zachovala ideály liberalismu, byla Strana národně demokratická. Národní demokraté byli silně svázáni s Živnobankou, která pochopitelně silně lobbowała a byla proti zásahům do úvěrové politiky a omezení moci kartelů. Národní demokraté i dr. Engliš odmítali státní intervence na podporu spotřeby za cenu nárůstu deficitu.¹²¹

Agrární strana prosazovala vládní ochranářskou politiku, která pomocí cel a dovozních omezení měla ochránit československé zboží. Agrárníci nebyli jednotní v názoru, jestli požadovat vyrovnaný rozpočet, anebo investovat a podporovat obchod za cenu zvýšení výdajů.¹²²

Významným stoupencem státního intervencionismu ve formě investic byl dr. Josef Macek, který byl jedním z hlavních ideologů Sociálně demokratické strany. Macek byl příznivcem keynesiánství, odmítal principy vyrovnaného rozpočtu a byl pro silné státní investice podpořené nízkými úrokovými sazbami a expanzivní politikou Národní banky.¹²³

Mimo klasický směr stáli komunisté, kteří požadovali direktivní plánování a organizaci hospodářství sovětského typu. Jejich názory byly ve výsledku neslučitelné s politikou demokratických stran.

Názor nutnosti státních investic, podobně jako dr. Macek, zastával i Hejda, avšak dá se říci, že nebyl takovým způsobem vyhraněný. Hejda podporoval investice financované z přesunů ve státním rozpočtu, ale nikoli získané za cenu vysokého vnitřního zadlužení. Podobně jako Macek kritizoval vysoké úrokové míry, ale na druhou stranu podporoval nezávislost a stabilitu Národní banky.

¹²¹ SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha : Libri, 2004, s. 84.

¹²² SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha : Libri, 2004, s. 102-103.

¹²³ VENCOVSKÝ, František. *Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948*. Brno : Nadace Universitas Masarykiana, 1997. 433 s.

Všechny strany, částečně s výjimkou národních demokratů, kteří sledovali zájmy Živnobanky, se zasazovaly o omezení moci kartelů a monopolů. Hejda také volal po regulaci kartelů a byl i později iniciátorem kartelového zákona. Výsledný zákon z roku 1933 však paradoxně moc kartelů ještě zvýšil a upevnil jejich moc tím, že je fakticky legalizoval. Kartely pak v některých odvětvích diktovaly ceny, odbytová teritoria, vzájemné sankce a podmínky odbytu tak, že vlastně převzaly kontrolu nad celou organizací.¹²⁴

2.2.2 Měnová politika a deflace

V období krize se vedly vleklé spory o měnovou politiku a především o to, zdali bylo správným rozhodnutím navázání měny na zlato. Národně demokratická strana měla za první republiky dva hlavní ekonomické myslitele – dr. Aloise Rašína a dr. Karla Engliše. Právě spory ohledně měnové politiky vedly k tomu, že v roce 1925 Engliš stranu opustil.¹²⁵ Rašín byl příznivcem metalismu (měny založené na základě drahých kovů), kdežto Engliš uznával nominalistickou teorii a peníze chápal především jako prostředek směny. Engliš prosazoval důslednou deflační politiku, která měla přizpůsobit platy a strnulé ceny poklesu hlavních cen. K tomu byl příznivcem nezávislé Národní banky, která se měla starat o stabilní měnovou politiku oproštěnou od politického vlivu.

Nominalistické pojetí peněz zastávali i sociální demokraté v čele s Josefem Mackem. Macek neuznával metalismus a na rozdíl od Engliše prosazoval reflační politiku, kdy měly být platy zvýšeny a obnovena spotřeba. Deflaci chápal jako důsledek chybné měnové politiky a prosazoval aktivní politiku Národní banky, která měla snížit úrok a operacemi na volném trhu dodat hospodářství dostatek likvidních aktiv. Tím by byla obnovena rovnováha na trhu cen a podpořena spotřeba a investice. Agrární strana ústy svého hlavního teoretika dr. Rudolfa Brože prakticky souhlasila s názory sociálních

¹²⁴ PRŮCHA, Václav, et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. II. Díl : období 1945-1992*. Brno : Doplněk, 2009, s. 283.

¹²⁵ VENCOVSKÝ, František. *Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948*. Brno : Nadace Universitas Masarykiana, 1997, s. 195.

demokratů a byla proti Englišově deflační politice a prosazovala zvýšení cen, které by vyvedlo zemědělství a ekonomiku z krize.¹²⁶

Jiří Hejda souhlasil s Englišem a podporoval jeho nominalistické pojetí peněz.¹²⁷ Nesouhlasil s ním však v otázce deflace. Jak jsem výše zmínil, Hejda se věnoval historickým změnám cen a považoval současný pokles cen za nutný, na druhou stranu ale varoval před dalším snížením důchodu, které by ještě více zdecimovalo kupní sílu. V tomto ohledu s Englišem nesouhlasil a byl pro zachování platů, avšak také pro pokles maloobchodních cen, které kvůli kartelům a nepružnosti vzhledem k velkoobchodu nedostatečně poklesly. Vzhledem k vývoji cen Hejda logicky odmítal cílený vzrůst cen vykoupený inflačním rizikem a docílený operacemi Národní banky na uvolnění likvidity. Tato opatření by jen vedla k omezení důvěry a ohrozila by stabilitu měny - v tomto se Hejda s Englišem shodoval a nesouhlasil s agrárníky a sociálními demokraty.

Hlavní ideologický boj, který Hejda s Englišem později vedl, byl spor o devalvaci. Engliš byl iniciátorem devalvace koruny v roce 1934, která byla reakcí na devalvace v zahraničí a na nadhodnocenou měnu, která výrazně poškozovala export.¹²⁸ Hejda tato opatření kritizoval a nechápal, jak mohl uznávaný národohospodář učinit takový omyl.¹²⁹ Devalvaci ve výsledku považoval za neefektivní, protože zdražení importovaného zboží prvotní zvýšení vývozu negovalo. Navíc devalvace otřásala stabilitou měny a důvěrou v ní. Data ale ukazují, že devalvace k oživení vedla a potvrzují spíše správnost Englišova kroku.¹³⁰ Zpětně se tak jeví Hejdův názor jako chybný.

¹²⁶ SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha : Libri, 2004, s. 102-104.

¹²⁷ HEJDA, Jiří. *O zlatém teletí*. České slovo. 27.9.1931, s. 8.; HEJDA, Jiří. *Anglie se vzdává zlaté měny: další doklad krise kapitalismu*. České slovo. 22.9.1931, s. 1.

¹²⁸ Podle některých odhadů až o 20 %, viz PRŮCHA, Václav, et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. II. Díl : období 1945-1992*. Brno : Doplněk, 2009, s. 314.

¹²⁹ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 144.

¹³⁰ PRŮCHA, Václav, et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. II. Díl : období 1945-1992*. Brno : Doplněk, 2009, s. 315.

2.3 Přínos a hodnocení Hejdových doporučení

Z dnešního pohledu byly Hejdovy názory v mnohém pokrokové, na druhou stranu je i několik bodů, ve kterých se podle mého názoru mýlil. Hejda si dobře uvědomoval, že není možné aplikovat hospodářskou politiku bez jednotné koncepce a volal po vytvoření hospodářského plánu. Bohužel to však soudobé složení vlády neumožňovalo a československému hospodářství absence protikrizové ucelené strategie velmi škodila. Jiří Hejda byl obeznámen se soudobou světovou ekonomikou a prosazoval investice do ekonomiky po vzoru učení J. M. Keynesa. Spolu se stabilní měnovou politikou, která zabraňovala inflaci, to byla doporučení, která mohla československé ekonomice pomoci nalézt cestu z krize.

Hejda vkládal velkou důvěru ve funkci akciové společnosti a chápal ji jako organizaci budoucnosti. Podporoval publicitu hospodářských výsledků a posílení práv akcionářů. Po vzoru Spojených států si uvědomoval výhodu akciové společnosti a i její možná rizika. Její formu chápal jako další stadium přechodu od kapitalismu jedince k vlastnictví většiny. Je zajímavé, že Hejda sám byl pro vytvoření akciového trhu v Československu. Jeho varianta znárodnění formou akciových společností, kterou navrhoval po druhé světové válce, kdy by stát vlastnil majoritu a zbytek občané, mohla místo ožebračení obyvatel vytvořit legitimní akciový trh, který se prakticky dodnes v České republice plnohodnotně nevytvořil (ve srovnání se západními státy).

Zpětně byla nejspíše mylná Hejdova politika proti devalvaci. Kdyby byla měna devalvována již v roce 1931, mohl československý průmysl lépe prosperovat. Je však podle mého názoru otázkou, jestli by kompetitivní devalvace a ochranná opatření okolních států celkový efekt neznehodnotily. Hejda také překvapivě nevystupoval agresivněji proti monopolům a kartelům. Sice volal po jejich regulaci, ale výrazněji jejich moc omezit nechtěl. Naopak viděl v kartelovém uspořádání budoucnost hospodářství. Vzhledem k tomu, že sám uznával, že kartely ovlivňují ceny a vlastně mohou za omezení moci tržního mechanismu při tvorbě cen, je překvapivé, že je nechtěl více omezit. V tomto případě se tak jeví Hejdova malá snaha o regulaci kartelů až nepochopitelná a spíše poukazuje na autorovu nekonzistenci v názorech.

3. Ekonomické publikace

Tvorba Jiřího Hejdy v oblasti národního hospodářství a ekonomie byla nejdůležitější na konci dvacátých a v první polovině třicátých let. Bylo to v době, kdy byl členem České národohospodářské společnosti a kdy se jako redaktor plně problematice věnoval. Po změně povolání a nástupu do Českomoravské Kolben Daněk ekonomická tvorba ustala. Jiří Hejda se k práci redaktora a problematice národního hospodářství navrátil až po druhé světové válce, kdy publikoval ve Svobodném slovu a Dnešku. Po válce byl členem Ústřední plánovací komise a zůstal věrný svým dřívějším názorům, což ho nakonec stálo odnětí svobody.

Vzhledem k tomu, že většina dostupných tištěných spisů, které bylo možné vyhledat, pochází z přelomu dvacátých a třicátých let, je tato kapitola vlastně věnována Hejdově tvorbě v tomto období. I přes to jsem se pro přehlednost rozhodl kapitolu rozdělit na tvorbu před a po druhé světové válce.

Jiří Hejda se věnoval především proměnám kapitalistického systému, světové krizi, hospodářské politice a změnám vlastnických struktur. Na úvod se budu zabývat nejrozsáhlejší knize, kterou autor v oblasti ekonomie sepsal – Hospodářská funkce akciové společnosti.

3.1 Předválečné

3.1.1 Hospodářská funkce akciové společnosti (1930)

Publikace vyšla v roce 1930. Hejda ve svých pamětech napsal, že kniha byla napsána jako habilitační práce na Vysoké škole obchodní.¹³¹ Bohužel se mi ani z archivních informací nepodařilo zjistit, zdali byla Hospodářská funkce akciové

¹³¹ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991. s. 106.

společnosti opravdu habilitační prací. Sám Hejda získaný titul docenta ve svých pamětech opakovaně zmínil.¹³²

Hlavním tématem knihy, jak již vypovídá z názvu, je problematika akciové společnosti. Kniha je rozdělena na sedm kapitol, které se postupně zabývají strukturou soudobého hospodářství a vývojem akciové společnosti, dopadem krize, rozdílností zájmů jedince a většiny, publicitou a rolí akciové společnosti v koncernu.

Hejda v knize popsal vývoj akciové společnosti a bral ji jako jeden z prvků, který vedl k postupnému přechodu podnikání od jednotlivce ke kolektivu. Zřizování mezinárodních kartelů, syndikátů a trustů, příliv zahraničního kapitálu a fúze proměnily stávající systém hospodářství a podnikatel jako jednotlivec přestal hrát hlavní roli. Monopolizace a rostoucí fixní náklady postupně znemožňovaly samostatný vstup na trh a právě akciová společnost umožňující vstup investora rostla na významu. Hejda přinesl srovnání Československa s akciovým právem ve Spojených státech a v západní Evropě, kde byly akciové společnosti více rozvinuty, a podtrhl nutnost státní intervence v podobě regulace. Hejda však důrazně odmítal direktivní plánování a přímé státní zásahy. Stát měl garantovat sociální zájmy společnosti před zájmem individuálním hledícím pouze na maximalizaci zisku.

V Československu byla problémem zastaralost akciového práva, které opomíjelo akcie jakožto nástroj spekulace či možnost investice a jedinou účastí, kterou zákony uznávaly, byl podnikatelský zájem. Avšak rozvoj akciového trhu po první světové válce si vynucoval změnu legislativy. Rozvoj různých typů akcií (na jméno, preferenčních, bez volebního práva aj.) si vyžadoval i jejich podchycení zákonem. Demokratický princip mohl mít v případě spekulace zdrcující dopad na společnost a bylo potřeba zajistit ochranu společnosti (zaměstnanců) před volatilitou trhu. Nutností bylo jasně definovat zodpovědnost představenstva a managementu vůči akcionářům a zaměstnancům. Hejda se v práci věnoval i problematice publicity, kdy na jednu stranu společnosti musely chránit patenty a obchodní tajemství podniku, ale na druhou měli akcionáři právo znát hospodaření a být seznámeni s fungováním podniku.

Hejda popsal chování bank a možné ovládnutí podniků bez dosažení většiny, věnoval se otázce publicity a problematice výkonu moci a kontroly v akciových

¹³² HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991. s. 317, 409.

společnostech. Je pravděpodobné, že právě znalosti nabyté při vytváření této publikace byly následně motivací pro kampaň vedenou proti bankám a členstvím ve správních radách, která je popsána v předešlé kapitole.

Význam akciové společnosti si Hejda uvědomoval i po druhé světové válce. V době působení v Ústřední plánovací komisi navrhoval zestátnění pomocí akciových společností. Stát by ovládal majoritu padesát jedna procent akcií a zbytek by byl rozdělen mezi občany. Absolutní znárodnění pro něj bylo nepochopitelné: „Především jsme řekli v dekretu o znárodnění, že akcionáře odškodníme dluhopisy. Přirozeně. Nemůžeme přece někoho prostě okrást, jestliže svého majetku poctivě nabył.“¹³³ Hejdovy návrhy spolu s doporučením, aby byl povolen vstup zahraničního kapitálu, byly pro komunisty nepřijatelné. V době, kdy byl členem Ústřední plánovací komise, to byly také názory, za které byl nejvíce kritizován a které pak sloužily jako hlavní argumenty žaloby v politickém procesu s Miladou Horákovou. Stály tak Jiřího Hejdu málem vlastní život.

3.1.2 Nová hospodářská politika (1929)

Nová hospodářská politika je prvním dostupným příspěvkem, který Hejda vydal v České společnosti národohospodářské a věnoval se v něm historickým proměnám hospodářské politiky. Devatenácté století bylo ve znamení ekonomiky laissez faire vybudované na základě podpory volné soutěže. Podle Hejdy bylo fakticky devatenácté století ukončeno až světovou válkou, která změnila mocenské rozložení světa, Evropa přestala být hegemonem a ostatní světové mocnosti, v čele se Spojenými státy a Japonskem, ji začaly dohánět.

Změny ve světové ekonomice byly doprovázeny i změnami ve společnosti. Těmito změnami měl Hejda na mysli proměny hospodářství, kdy byl jedinec jako nositel pokroku postupně vystřídán kolektivem, došlo k vytváření mezinárodních kartelů, koncernů a monopolů, jejichž politika potlačila volnou soutěž a rostl význam akciových společností. „Hospodářský interes se stává vzájemný, není už autonomního výrobce, jak ho znalo devatenácté století, není individuálního podnikatele – a kde je,

¹³³ Signatura 33-1-39, Značka fondu: Zenkl – AMV 33, Fond- Zenkl Petr, Dr., s. 20.

tam je zjevem zcela výjimečným – není volné soutěže.“¹³⁴ Hejda tato slova nebral jako dogma a uvědomoval si, že není možné tyto tendence vztáhnout na celé hospodářství, zdůrazňoval však, že k těmto změnám výrazně dochází. Podle Hejdy byla cílem soudobé hospodářské politiky stabilizace hospodářství a především pak spotřeby. Krize chápal jako nemoci liberálních ekonomik volné soutěže a právě stabilizační politika je měla minimalizovat a zohledňovat konjunkturální cykly. Mimo jiné vymezil roli státu a jeho sociální funkci a podpořil význam hospodářské demokracie. Zdůraznil také potřebu vybudování silného vnitřního trhu.

Názory, které Jiří Hejda v příspěvku formuloval, prakticky definují jeho ekonomické názory, na které později navázal a rozvinul je při hospodářské krizi. Tento příspěvek je tak vlastně úvodem do Hejdova ekonomického myšlení.

3.1.3 Světová hospodářská krise a nezaměstnanost: Příčiny soudobé krise (1932)

Článek vytvořil spolu s příspěvkem *Některé teorie o současné krizi*¹³⁵ celkový náhled Jiřího Hejdy na rozvíjející se depresi v Československu. Hejda připomněl svůj článek z *Přítomnosti* v roce 1930, kde krizi předpověděl: „Zdá se, že tehdy ale nebylo ještě každému jasné, jak jsem předpokládal, že jdeme do krise. [...] Byla to prognosa pesimistická – přiznávám, že ani zdaleka ne tak pesimistická, jaká se pak ukázala skutečnost – ale nemýlil jsem se.“¹³⁶ Pojednání celkově hodnotí příčiny krize, které byly výše opakovaně popsány. Hejda popsal principy teorie cyklů, vývoj hospodářství v minulých století a jmenoval důvody krize, přičemž neopomněl připomenout, že nelze krizi přiřknout jedinému původci. Nezměněná linie názorů autora je, domnívám se, již dopodrobna popsána výše. Autor na konec příspěvku neopomněl připomenout, že krize je především krizí systému a kapitalismu jako takového. A dodal: „Ale bylo by stejně mylné domnívati se, že toto příští hospodářství, které je před námi, a ne někde daleko,

¹³⁴ HEJDA, Jiří. *Sbírka přednášek pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1928-1929 : Nová hospodářská politika*. Praha : Nákladem České národohospodářské společnosti, 1929. Nová hospodářská politika, s. 15.

¹³⁵ HEJDA, Jiří; ŠTERN, Evžen. *O naší a světové krizi. Svazek III / přednesli na schůzích společnosti ve dnech 1. února a 14. března 1932 Jiří Hejda a Evžen Štern*. Praha : Nákladem České národohospodářské společnosti, 1932. *Některé teorie o současné krizi*, s. 3-31.

¹³⁶ HEJDA, Jiří, et al. *Světová hospodářská krise a nezaměstnanost*. Praha : Sociální ústav ČSR, 1932. *Příčiny soudobé krise*, s. 7.

nýbrž na dosah ruky, které je kolem nás, které se tu tvoří a které my spolutvoříme, bude takové, jaké bylo hospodářství minulého století. Život jde dopředu a nikoli nazpět!“¹³⁷ Opět tak předeslal, že další etapou bude jiný systém než kapitalismus minulého století, a že návrat k původnímu stavu již není možný.

3.1.4 O naší a světové krizi: Některé teorie o současné krizi (1932)

V příspěvku Některé teorie o současné krizi Hejda přinesl popis světové hospodářské deprese, komentář teorií profesorů Engliša a Loevensteina a poznatky, jak proti krizi bojovat.

Jak je již zmíněno v předešlé kapitole, Jiří Hejda nesouhlasil s Englišovou deflační teorií, které předpokládala, že byla krize zapříčiněna přesuny na straně zlata. V této publikaci Hejda vyvrátil Englišovu deflační teorii a zpochybnil ji jako jediného původce krize. Hejda na časových řadách ilustroval, že byl vývoj cen determinován světovou válkou a jejich pokles nastal již před vypuknutím krize, čímž zpochybnil názor profesora Engliša, který tvrdil, že byl pokles cen náhlý a obecný.¹³⁸ Zmínil nadprodukcii, která po válce postupně gradovala, zdůraznil pokles poptávky a zpochybnil další Englišovy závěry. Souhlasil s ním ale, že by měly být sníženy úrokové sazby a zpřístupněny úvěry.

Autor zpochybnil i teorii brněnského profesora Loevensteina, která označovala za hlavního původce krize racionalizaci. Englišova i Loevensteinova teorie měly společné to, že obě dávaly hlavní vinu za eskalaci krize jedinému původci. Loevenstein viděl hlavní problém krize v podkonzumpci a popíral možnost nadvýroby ve světě, kde ještě není ukojena spotřeba nejširších vrstev.¹³⁹ Hejda ilustroval na příkladu některých potravin a surovin, že spotřeba po válce s růstem životní úrovně poklesla a dokázal, že jedním z pramenů krize je i nadvýroba.

¹³⁷ HEJDA, Jiří, et al. *Světová hospodářská krise a nezaměstnanost*. Praha : Sociální ústav ČSR, 1932. Příčiny soudobé krise, s. 38.

¹³⁸ HEJDA, Jiří; ŠTERN, Evžen. *O naší a světové krizi. Svazek III / přednesli na schůzích společnosti ve dnech 1. února a 14. března 1932 Jiří Hejda a Evžen Štern*. Praha : Nákladem České národohospodářské společnosti, 1932. Některé teorie o současné krizi, s. 13.

¹³⁹ HEJDA, Jiří; ŠTERN, Evžen. *O naší a světové krizi. Svazek III / přednesli na schůzích společnosti ve dnech 1. února a 14. března 1932 Jiří Hejda a Evžen Štern*. Praha : Nákladem České národohospodářské společnosti, 1932. Některé teorie o současné krizi, s. 20.

Jiří Hejda striktně odmítal teze, které viděly původ krize v jediné příčině, a opakovaně tvrdil, že krize byla způsobena mnoha faktory. Stejně tak zdůrazňoval, že systém volného trhu sice hypoteticky dokáže krize řešit, avšak za cenu obrovských sociálních nákladů. Hejda na příkladech v příspěvku ukázal, že vyhraněné teorie obou profesorů o příčinách krize jsou mylné, avšak s mnohými dílčími názory se ztotožňoval a dodal, že právě čilá všeobecná diskuse je nutná při hledání východisek z celosvětové deprese.

3.1.5 Hospodářské ročenky Českého slova (1931, 1932, 1933)

Jiří Hejda byl zodpovědný za vydávání hospodářských ročenek pod záštitou deníku České slovo. Ročenky zahrnovaly sebrané statistické údaje jednotlivých let a komentáře národohospodářů k minulým událostem. Nakonec vyšly pouze tři ročníky, a to v letech 1931, 1932 a 1933, které přinesly komentáře předešlých let.

První ročenka vyšla v roce 1931 a hlavním Hejdovým příspěvkem bylo hodnocení minulého roku nazvané příznačně „Hospodářský rok 1930“.¹⁴⁰ Hejda prakticky shrnul názory zmíněné již dříve v jeho publikacích a připojil málo slibné vyhlídky do dalšího roku. Především pokles zemědělských cen byl varováním. V roce 1930 docházelo k poklesu zemědělské výroby, který se projevil v poklesu investic a vedl ke krizi ve stavebnictví. Mimo to v září 1930 vzrostla meziročně trojnásobně nezaměstnanost. Celkově Hejda předpovídal přinejlepším ustálení situace během roku 1931 a spíše se obával dalšího propadu. Příspěvek uzavřel: „Pro obrat v celkové tendenci světového i našeho hospodářství bude však rozhodující vývoj cen. V době, kdy jsou tyto řádky psány (v polovině prosince 1930) nelze snad ještě nikde spatřovat zastavení klesající tendence. [...] Posuzujeme-li situaci velice optimisticky, musíme počítat ještě v první polovině roku 1931 se značnou ochablostí hospodářského života. Ustálí-li se ceny surovin na světových trzích v této době a přizpůsobí-li se naše hospodářství cenovému poklesu, můžeme v druhé polovině roku očekávat zlepšení. Přirozeně, že toto >>proroctví<< činíme jen s největšími výhradami, neboť nejsou

¹⁴⁰ HEJDA, Jiří. Hospodářský rok 1930. In: HEJDA, Jiří (ed.). *Hospodářská ročenka Českého slova 1931*. Praha : Melantrich, 1931, s. 9-28.

vyloučeny náhlé změny, jež mohou mít svůj původ v mimořádných okolnostech, ať již povahy politické nebo hospodářské.“¹⁴¹

Druhé vydání vyšlo v roce 1932 a Jiří Hejda přidal po úvodních kapitolách dr. Beneše a dr. Trapla opět svoji kapitolu „Hospodářský rok 1931“.¹⁴² Jiří Hejda uvedl příspěvek výše citovaným proroctvím z minulého roku. A navázal: „Jestliže tedy dnes, to jest počátkem prosince roku 1931, se díváme nazpět na uplynulý rok, vidíme, že naše prorocství odpovídalo podivuhodně přesně skutečnosti. Můžeme říci, že nebýt mimořádných okolností povahy politické, které nastaly právě v polovině roku, byl vývoj hospodářský naprosto jiný a zdá se podle toho, co vidíme dnes, kdy máme již odstup několika měsíců, že by byl dosti příznivý, že by snad byl znamenal již obrat k lepšímu v průběhu světové hospodářské krise.“¹⁴³ Hejda se ve svém úvodním příspěvku očekávaně držel linie názorů prezentovaných v Českém slovu v roce 1931, které jsou podrobně zmíněny v samostatné kapitole. Věřil, že pokud nedojde k dalším politickým zemětřesením, přinese rok 1932 již hospodářské oživení a doufal, že krize již dosáhla svého dna. V ročence ještě přidal Jiří Hejda příspěvek o krizi v zemědělství a popsal původce zemědělské krize v Československu.¹⁴⁴ Za hlavní důvody považoval strukturální změny, vliv mechanizace, proměny poptávky a textilní krizi. Proto nemohla být krize v zemědělství označována pouze a jediné za krizi konjunkturální a Hejda upozorňoval, že se zemědělství musí přizpůsobit změnám ve společnosti a struktuře spotřeby. Uvědomoval si také, že je potřeba řešit situaci s ohledem na průmysl a změnit do budoucna vzájemné podíly obou sektorů hospodářství.

Třetí vydání¹⁴⁵ bylo posledním a obsahově se lišilo od dvojice předchozích. Bylo přidáno více tabulek a grafů a naopak byly ubrány slovní komentáře. V ročence také není jediný příspěvek, který by byl podepsán jménem Jiřího Hejdy a chybí i autorovo hodnocení uplynulého roku. Ročenka se tak stala především statistickým materiálem dokumentujícím vývoj hospodářství v roce 1933.

¹⁴¹ HEJDA, Jiří. Hospodářský rok 1930. In: HEJDA, Jiří (ed.). *Hospodářská ročenka Českého slova 1931*. Praha : Melantrich, 1931, s. 28.

¹⁴² HEJDA, Jiří. Hospodářský rok 1931. In: HEJDA, Jiří (ed.). *Hospodářská ročenka Českého slova 1932*. Praha : Melantrich, 1932, s. 13-24.

¹⁴³ HEJDA, Jiří. Hospodářský rok 1931. In: HEJDA, Jiří (ed.). *Hospodářská ročenka Českého slova 1932*. Praha : Melantrich, 1932, s. 13.

¹⁴⁴ HEJDA, Jiří. Zemědělství. In: HEJDA, Jiří (ed.). *Hospodářská ročenka Českého slova 1932*. Praha : Melantrich, 1932, s. 123-127.

¹⁴⁵ HEJDA, Jiří (ed.). *Hospodářská ročenka Českého slova 1933*. Praha : Melantrich, 1934. 302 s.

3.1.6 Formy podnikání ve XX. století (1933)

V roce 1933 vyšel Hejdův příspěvek o formách podnikání v encyklopedii XX. století. V úvodu kapitoly je popis vývoje hospodářství od osmnáctého do dvacátého století. Autor popsal postupně vývojové tendence od merkantilismu přes kapitalismus až po vzrůst významu socialismu. Hejda se v kapitole dále zabýval akciovou společností, úlohou kartelů, rostoucím vlivem bankovního kapitálu, holdingům a trustům, koncernům, úloze akcionářů a v závěru důležitosti hospodářské demokracie. Tyto pojmy a autorův pohled na ně byly již zmíněny výše. Jiří Hejda se držel linie svých názorů. Jediné, co mě vskutku překvapilo a stojí dle mého názoru za větší přiblížení, je Hejdův popis kartelů.

Hejda v příspěvku podrobil poměrně tvrdé kritice ekonomiky volného trhu a volné soutěže, protože jejich tvrdý konkurenční boj, podle jeho názoru, zdatelně poškozoval hospodářství. Nástrojem chtěné a potřebné stabilizace měly být kartely, které by ustálily úroveň mezd a cen a působily by také jako vyrovnávací prvek hospodářských cyklů. „Jak máme na kartely hledět? Je to instituce hospodářsky prospěšná nebo zavržitelná? Podporuje hospodářský vývoj nebo jej brzdí? Máme jim přátí nebo máme jítí proti nim? Domníváme se, že na tuto otázku je dnes již jak vývojem tak také teoreticky dána odpověď ve smyslu kladném.“¹⁴⁶ Tato citace je sice mírně vytržena z kontextu, protože si autor uvědomoval škodlivost kartelů, a také ji sám zmínil. Stále ale kartely považoval za spíše pozitivní prvek v hospodářství, a to především pro jejich stabilizační funkci. Hejda zastával názor, že kartely fakticky vzešly z konkurenčního boje, a tedy i jejich ceny jsou původně na výši cen konkurenčních. Pokud by došlo k zakonzervování cen na příliš vysoké úrovni, vstoupil by na trh další podnik a ceny by poklesly. Jejich role tak byla podle autora pozitivní, jelikož stabilita cen a mezd automaticky vyrovnávala cykly hospodářství.

Troufám si tvrdit, že byl autor ve svém hodnocení nekonzistentní. Na jednu stranu mnohokrát tvrdil, že strnulé ceny jsou jedním z původců krize a na druhou stranu kartely, které ceny fixovaly, obhajoval. Je sice pravděpodobné, že úplné odstranění mezinárodních koncernů a kartelů bylo v popisované době nerealizovatelné, ale i tak je

¹⁴⁶ HEJDA, Jiří. Formy podnikání ve XX. století. In: Rosa, Arnošt et al. *Dvacáté století : co dalo lidstvu. Výsledky práce lidstva XX. věku. Díl V. Pokroky průmyslu*. Praha: Nakladatelství Vladimír Orel, 1932, s. 140.

autorův názor překvapivý. Stejně tak jeho předpoklad, že ceny vázané kartelovými dohodami nejsou příliš vzdálené cenám tržním. I přes státní regulaci, jejímž přívržencem Hejda otevřeně byl, nebylo, dle mého názoru, možné dosáhnout účinné regulace kartelů. Z pohledu dnešní soutěžní politiky je tento argument přinejmenším snadno napadnutelný. Právě mezinárodní kartely a koncerny spolu s celní politikou byly hlavními strůjci dlouhého trvání krize.

3.1.7 Krise a spotřeba (1935)

Tato publikace je relativně výjimečná tím, že se již nezabývá krizí a jejími příčinami, ale namísto toho se zaměřuje na vývoj a proměny spotřeby v čase. Hejda viděl jednu z možných cest z krize podporou spotřeby a byl razantně proti politikám omezování důchodů. Myšlenky J. M. Keynesa Hejdu ovlivnily a on sám si uvědomoval, že bez obnovení spotřeby nedojde k potřebnému ozdravení ekonomiky. Hejda tvrdil, že mnohá odvětví hospodářství byla detailně sledována, avšak právě spotřeba zůstala až na výjimky stranou zájmu, a proto si dal za cíl vytvořit studii popisující vývoj spotřeby, změny cen a proměny spotřebních košů.

Studie popisuje konečnou spotřebu statků na agregované úrovni Československa. Hlavním zájmem se stalo období mezi lety 1928-1933, přičemž data byla vztažena k roku 1929. Autor si byl vědom, že toto členění není vhodné z důvodu toho, že rok 1929 byl rokem excesivní produkce, avšak vzhledem k špatné dostupnosti dat a všeobecnému trendu ve světě zvolil nakonec právě toto období. Hejda věděl, že poptávka se po jednotlivých spotřebních statcích lišila v závislosti na výši důchodu. Především nezbytné statky (potravin, ošacení aj.) vykazovaly s poklesem důchodu menší než proporcionální pokles, kdežto zbytné statky (alkohol, tabákové výrobky, kultura, průmyslové výrobky aj.) klesaly mnohem více.

Srovnání je v publikaci podroben i pokles indexu životních nákladů s vývojem obrátu, kde často reálné náklady na jednotlivé statky poklesly. V další části autor popsal vývoj mezd. Spočetl, že soukromé mzdy byly silně korelovány s vývojem průmyslové výroby a objevil značné rozdíly ve vývoji mezd napříč jednotlivými okresy. Zemědělské okresy byly více postiženy krizí než průmyslové.

V dalších částech Hejda přinesl slovní a grafické srovnání vývoje spotřeby ovoce a zeleniny, masa, tuků a vajec, maloobchodních cen nejdůležitějších potřeb domácností, spotřeby tuků a cukru, importu potravin z ciziny, spotřeby alkoholu, tabáku a zábavy (biograf aj.) a též textilu.

Autor zjistil, že výjimečného postavení dosahovala Praha, která na rozdíl od zbytku Československa zažívala neustálý vzrůst spotřeby, a to přes klesající pokles návštěvníků ve sledovaném období. Mimo to i míra nezaměstnanosti byla oproti ostatním krajům znatelně nižší.

Zmíněné statistiky a data ukázaly, že spotřeba byla v Československu výrazně nižší než v západních státech. Bylo to dáno především větší chudobou východních zemí, které oproti průmyslovým Čechám hospodářsky zaostávaly. České země byly na úrovni Německa a Praha dokonce ještě výše. Dopady krize zmínil paradoxně setrvalý pokles cen potravin, který snížil změny reálného důchodu a zabránil nedostatečné spotřebě potravin v populaci. „Pokles cen, jak jsem řekl, zmirňuje krizi konsumentů, neboť jim namnoze umožňuje holou existenci. Je tragedií hospodářské logiky, že týž pokles na druhé straně krizi vyvolává a prodlužuje.“¹⁴⁷ Avšak jak je obsaženo v citaci, stálý pokles cen a struktura ekonomiky (kartely, koncerny) bránily rychlejšímu poklesu a vyrovnání a situaci se dále cyklila.

Výhled do budoucna nebyl také nijak růžový: „Československé hospodářství, svojí strukturou závislé na exportu, tak jako málokteré jiné, nemůže počítat se zotavením dříve, dokud nebude obnoven světový obchod. Právě tyto vyhlídky jsou však minimální.“¹⁴⁸ Hejda mimo jiné kritizoval egoistickou politiku amerického prezidenta Roosevelta a na závěr připojil apel, aby se statistika více zajímala o zkoumání spotřebních dat, protože právě spotřební politika byla jedinou možností trvalého oživení výroby.

¹⁴⁷ HEJDA, Jiří. *Krise a spotřeba*. Praha : Sociální ústav ČSR, 1935, s. 69.

¹⁴⁸ HEJDA, Jiří. *Krise a spotřeba*. Praha : Sociální ústav ČSR, 1935, s. 69.

3.2 Poválečné

3.2.1 Čtení hospodářských zpráv v tisku (1950)

V roce 1950 vyšel sborník Kurs technické státovědy na Benešově technice, který obsahoval příspěvky Dr. J. Hejdy, Ing. F. Schrogla a prof. F. Matouška. Úvodní pojednání napsal Jiří Hejda a na sedmnácti stranách vypsál doporučení, jak číst hospodářské zprávy v tisku. Popsal, že je vhodné sbírat informace z několika zdrojů, přičemž je nutné počítat s neobjektivitou jednotlivých titulů. „I samu hodnotu informačních zpráv denního tisku nutno posuzovat velmi kriticky. Proti dobám první republiky jsme se dosud nepropracovali k naprosté objektivitě referování. I úřední zprávy bývají tendenčně zkreslené a v denním tisku nad to jsou ještě tendenčně komentovány.“¹⁴⁹ Doporučoval, aby si lidé vytvářeli výstřižkové archivy a informace si zakládali a archivovali (sám tak činil již ve dvacátých letech v době působení v Lidových novinách). Noviny přinášely pouze nedostatek informací a přestaly být uváděny zprávy z burzy a hospodářství. Poslední dostupná data o domácí ekonomice, mimo zpráv ze zahraničí, která bylo možné získat, pocházela z výkazů centrální banky, a i tato čísla bylo potřeba korigovat. „Po přečtení nejdůležitějších zpráv /odpustíme si polemiky/ v politické části listu se věnujeme podrobněji zpravodajství hospodářskému. Ve své dnešní formě nás jistě neuspokojí. Jediné “Svobodné Noviny“, “Lidová demokracie“ a “Národní osvobození“ mají alespoň zdání kdysi rozsáhlých hospodářských rubrik. [...] naše hospodářské zpravodajství se omezuje na chudičké paběrkování, pro celkový hospodářský vývoj bezvýznamný.“¹⁵⁰ Data o zahraničním obchodu, trhu a výrobě byla často zkreslená. Neobsahovala například mezinárodní pomoc (UNRRA), změny v kvalitě dovážených surovin a často nebyla úplná. Celková dostupnost hospodářských dat byla velice špatná a výrazná tendenčnost v titulech vyžadovala značnou snahu, pokud člověk chtěl získat objektivní informace. Hejda dodal data hlavních sektorů, která srovnávala situaci v roce 1946 a výhled do roku 1947 s předválečnou úrovní. Vyhlídky byly povětšinou bledé a Hejda varoval před přílišným optimismem do následujících let a zdůraznil riziko přeinvestování, které mohlo vést k další krizi.

¹⁴⁹ HEJDA, Jiří. *Čtení hospodářských zpráv v tisku*. Brno : Vys. šk. techn. Dr. E. Beneše, 1950, s. 1.

¹⁵⁰ HEJDA, Jiří. *Čtení hospodářských zpráv v tisku*. Brno : Vys. šk. techn. Dr. E. Beneše, 1950, s. 2.

Dalším příspěvkem ve sborníku byl rozbor Ing. F. Schrogla (dvacet jedna stran), který se zabýval státním plánováním, jeho formami a světovými příklady. Třetím byl pak rozbor bilance a jejích součástí od prof. F. Matouška (osmnáct stran).

4. Literární tvorba

Jiří Hejda začal psát básně, povídky a divadelní hry již v období první světové války. Postupně dramatickou tvorbu omezil a začal se plně věnovat novinářině. První knihou, jejíž tematikou nebylo národohospodářství, byl soubor povídek z nacistického Německa *V zemi hákového kříže*. Jiří Hejda byl především národohospodář a jeho literární tvorba ustoupila v období první republiky do pozadí. Paradoxně nejvíce začal tvořit až ve vězení, kde složil věnce sonetů, vymyslel román *Útěk*, pentalogii *Národ sobě* a několik povídek. Tato tvorba však musela zůstat až na jednu výjimku pouze v Hejdově paměti. Ve vězení mu bylo zakázáno psát a používání psacích prostředků bylo pod hrozbou korekce, která znamenala trávení dlouhých dnů o samotě s omezenými přídělky jídla. Tou jedinou výjimkou byly kapitoly do vzpomínkové knihy *Nad kresbami Františka Bidla*, které mohl Jiří Hejda napsat ve Valdicích, avšak pouze pod pseudonymem. Díky Pražskému jaru bylo po propuštění Hejdovi na krátkou dobu povoleno vydávání vlastních děl. Jiří Hejda chtěl vydat *Útěk*, některé povídky a pětidílný román *Národ sobě*. Bohužel politické události zapříčinily, že se vydání dočkal pouze román *Útěk* a zbytek psal autor již jen do šuplíku. Dnes, po více než čtyřiceti letech, je opět naděje, že se část autorova díla vydá. V následujících řádcích se zaměřím nejdřív na již vydanou tvorbu Jiřího Hejdy a nakonec ve zkratce na nevydaná díla.

4.1 V zemi hákového kříže

Během působení v Českém slovu, v srpnu roku 1934, podnikl Jiří Hejda cestu do Německa, aby poskytl zevrubný popis soudobé situace v zemi. Samotný fakt, že se novinář musel vydat na cestu do sousední země, která byla vždy nejen hospodářsky s Československem těsně svázána, již vypovídal o tom, že Německo po výhře Hitlerovy strany prožívalo sociální převrat. Hejda zpracoval svoji návštěvu a popis cesty do Německa v textu, který vyšel v roce 1934 po částech nejprve na stranách *Večerního*

Českého slova a ve stejném roce byl souhrnně vydán pod názvem *V zemi hákového kříže*.

Samotné překročení státní hranice bylo pro Jiřího Hejdu šokem. Sám jej charakterizoval: „Můj nejsilnější dojem – snad proto, že to byl první dojem – je, že překročením hranice Německa dostal jsem se za čínskou zeď.“¹⁵¹ Kontroly na hranicích byly nápadně zpřísněny a do očí bijící byl i všudypřítomný strach. Kdysi bujaré diskuse o politice ve vlacích a hospodách vystřídalo opatrné mlčení. Hejdu zarazila také forma cenzury novin a rozhlasu, která dosahovala výrazně vyšší míry než v Československu a usměrnění novin bylo na první pohled patrné. Velmi omezená byla podle autorových slov i dostupnost zahraničních tiskovin.

V knize Jiří Hejda zpochybnil i důvěru lidí ve vládu, která podle oficiálních údajů získala v posledním hlasování osmaosmdesáti procentní důvěru.¹⁵² Toto číslo napadl autor s tím, že bylo až podezřele shodné napříč celým Německem a nelíšilo se v oblastech, kde byla tak výrazná afinita k režimu přinejmenším velmi překvapivá. Další věcí, která Hejdu překvapila, byl všudypřítomný enormní počet členů armády a ozbrojených sborů SS a SA, na které říšská vláda vydávala horentní sumy. Očividné zbrojení asi zůstalo ukryto na dlouhou dobu pouze pohledům spojenců Československa, kteří do posledních dní nevěřili v počátek druhé světové války.

Jiří Hejda popsal Německo ve srovnání s Československem jako zemi s vyšší životní úrovní a i ekonomicky vyspělejším systémem. Co se týče lidských práv, bylo však Německo s Československem nesrovnatelné. Autor chápal Československo jako svobodnou demokratickou zemi, v kontrastu pak popisoval Německo, kde strana lidem diktovala výběr literatury, kultury a provázela a kontrolovala občana na každém kroku. Na druhou stranu vyzdvihoval mnohé politiky, které občanům umožňovaly levnější cestování i dostupnost kultury. V Německu se povedlo, za cenu celkového snížení mezd, snížit všeobecnou míru nezaměstnanosti. Dohromady byla patrná snaha režimu získat masu na svoji stranu. Nástrojem moci byla propaganda. Hitler se na každém kroku snažil získat souputníky a vyvrátit pochyby v zahraničí o tom, jestli je opravdu celým národem podporován. Jiří Hejda v knize popsal povinné účasti na prorežimních manifestacích a projevech nacistických pohlavárů. Režim se mohl nezajímavému

¹⁵¹ HEJDA, Jiří. *V zemi hákového kříže*. Praha : Svaz národního osvobození, 1934, s. 5.

¹⁵² HEJDA, Jiří. *V zemi hákového kříže*. Praha : Svaz národního osvobození, 1934, s. 17, 37.

účastníkovi jevit na první pohled jako všemi podporovaný. Nebezpečí režimu bylo mimo jiné v jeho dokonalé organizaci. Jak autor napsal: „Dnešní Německo je politicky skvěle zorganizováno. To musíme uznat, ať se nám jeho režim líbí nebo nikoliv. Porazit tuto organizaci, která je jednotně řízena, bude daleko obtížnější, než bylo porazit nejednotný bývalý režim.“¹⁵³ Je až neuvěřitelné, jakou pravdu měl.

Jiřímu Hejdovi se během návštěvy podařilo sjednat schůzku s bývalým prezidentem Říšské banky německé, s nově jmenovaným zástupcem říšského ministra pro hospodářství - dr. Hjalmarem Schachtem. V knize přinesl i přepis částí rozhovoru.¹⁵⁴

Do civilního života Němců začala postupně zasahovat eskalující míra antisemitismu, která byla nejen z důvodu rostoucí emigrace i v zahraničí stále více patrná. Tento fakt zaregistroval i Jiří Hejda. Usměrnování kultury do roviny akceptovatelné vládnoucí stranou bylo zjevné i v literatuře a strana si libovala v hledání vědeckých důkazů nadřazenosti árijské rasy, blahořečení národního socialismu a uctívání kultu Adolfa Hitlera.

Jiří Hejda velmi pochyboval u udržitelnosti vysoce zadluženého německého hospodářství, které bylo stále zatíženo vysokými reparacemi. Po zničující inflaci putoval do Německa zahraniční kapitál, který však autor považoval za velmi problematicky splatitelný. Německo díky němu mohlo financovat rozsáhlé bezpečnostní složky, posilování infrastruktury, dotování staveb a politiku zaměstnanosti. I přes tyto investice však autor nedokázal zodpovědět, zdali opravdu stojí Německo za Hitlerem. Pochyboval však o tom, že jej národ podporuje v takové míře, v jaké je proklamováno. „Lidé, kteří u nás na demokracii nadávají, dávají demokracii nepřímo vlastně nejlepší vysvědčení. [...] Demokracie je ve své podstatě kontrola a kritika veřejného života. [...] Hodnotu demokracie může ocenit jen ten, kdo na vlastní kůži pocítil, co je to ztráta demokracie. V Německu se o tom můžeme přesvědčit.“ Tato slova autor zmínil v doslovu, sám však nemohl vědět, jak jej za několik let dostihnou a pocítí je sám v plné

¹⁵³ HEJDA, Jiří. *V zemi hákového kříže*. Praha : Svaz národního osvobození, 1934, s. 53.

¹⁵⁴ Pozn. autora: K tomuto rozhovoru se vrátil Hejda i ve svých pamětech *Žil jsem zbytečně* a doplnil některá fakta. Mimo jiné například to, že jeho rozhovor byl prvním, který po svém jmenování ministrem Schacht poskytl, a tato rozmluva byla následně citována listy z celého světa. Bohužel to s sebou přineslo i negativní reakci mnoha židovských rodin, které Hejdovi vyčítaly propagandu, kterou domněle Německu tímto autor udělal. O propagandu se však, jak je patrné z přepisu rozhovoru, zdaleka nejednalo. Zdroj: HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 138-143.

míře. Tyto hodnoty občané Československa, nejdříve v období protektorátu a později po roce 1948, na dlouho pozbyli.

4.2 Bidlova čítanka – Nad kresbami Franty Bidla, Klukovské hry, Trampem

V době věznění ve Valdicích bylo Jiřímu Hejdovi povoleno sepsat tři kapitoly o svém dlouholetém příteli a spolužákovi z gymnázia Františku Bidlovi, který zemřel v posledních dnech Pražského povstání.^{155,156} První tři kapitoly, které Jiří Hejda sepsal, mohly vyjít pouze pod pseudonymem Arsen Pohribný.

Jiří Hejda chodil do třídy s Františkem Bidlem na základní škole a později i na gymnázium v Londýnské ulici. Bidlo byl jeho nejlepším přítelem a jeho smrt ho velice zasáhla.¹⁵⁷

V kapitolách je popsán život Františka Bidla od narození, jsou vykreslena jeho školní léta, kdy nebyl zrovna nejlepším studentem a musel postupně opustit gymnázium a obchodní akademii až nakonec skončil ve Vídni, kde se vyučil kloboučníkem. V období první republiky se přes počáteční neúspěchy a nepodporován rodinou postupně stal významným karikaturistou a přispíval především do komunistických periodik. Svoji kritiku směřoval na české i zahraniční politiky a často jejím cílem byli i fašisté a nacisté. Bidlova neústupnost a protifašistické názory ho nakonec stály život. Na počátku roku 1945 byl po udání převezen do Terezína, kde se v jarních měsících nakazil tyfem. Jeho bratr jej v posledních dnech války ještě stihl dovézt do nemocnice na Bulovce, avšak František nemoci záhy podlehl ve věku nedožitých padesáti let.

¹⁵⁵ Pozn. autora: O tom, že Jiří Hejda napsal příspěvky do knihy o Františku Bidlovi, jsem se dozvěděl od jeho vnuka, pana Lukáše Matouška, díky němuž knihu mohu uvést. Nikde jinde jsem tuto informaci nedohledal.

¹⁵⁶ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 245.

¹⁵⁷ Pozn. autora: Hejda popsal své přátelství v poznámkách ke svému rukopisu, kde vylíčil svá studia na gymnázium a vzpomínal i na Frantu Bidla. Poznámky nebyly nikdy vydány a získal jsem je od pana Lukáše Matouška.

4.3 Útěk

Jediná publikace, která Jiřímu Hejdovi mezi lety 1948 a 1989 vyšla, byl román *Útěk*. Jiří Hejda začal psát *Útěk* 4. září 1967 a věnoval jej své druhé ženě Boženě.^{158,159} V listopadu roku 1969 se kniha dostala na pulty knihkupců, záhy však byla oficiálně postupně stahována, což ale naopak zvýšilo její prodej.¹⁶⁰ To, že se podařilo knihu vydat, bylo šťastnou náhodou a mohlo za ni především uvolnění v druhé polovině šedesátých let a zvláště pak Pražské jaro. Později se Jiří Hejda dostal na index a až do Sametové revoluce nebyly jeho práce vydávány.

Kniha je rozdělena na tři části, které jsou dále děleny na menší podkapitoly. Začátek knihy líčí útěk dvou vězňů z Leopoldovské věznice. Podle svých pamětí vycházel autor z vlastních zkušeností a vylíčil jej přesně podle vyprávění jednoho ze spoluvězňů, kterým se povedlo z věznice utéct a který mu dopodrobna vše vylíčil.¹⁶¹ Autenticky také popsal život ve věznici, některé zločiny, chování dozorců a stavbu věznice. Zbýlé dvě části jsou románem.

Hlavními hrdiny románu je dvojice politických vězňů, kteří se odhodlali k útěku z věznice v Leopoldově. Autor je pojmenoval jako Blažka a Frantu. První z nich, bývalý student filosofie, byl hlavním autorem a osnovatelem. Druhý byl bývalý zemědělec, kterého Blažek k útěku přesvědčil. Společným cílem obou bylo dostat se na sever k východoněmeckým hranicím a dále až do západního Německa. Oběma se podařilo z věznice utéct a postupně se ze Slovenska dostat až do Čech. Cestou utekl Franta z nákladního vlaku, do kterého se povedlo oběma na Moravě naskočit, aby se mohl dostat ke své vlastní rodině. Blažek to zjistil až ráno a Frantovu touhu setkat se s rodinou v mnohém chápal. Sám však měl již pouze bratra a otce a uvědomoval si nebezpečí, do kterého by je mohl návštěvou uvrhnout a rozhodl se proto v útěku pokračovat. Cestou strádal a byl raněn. Pokračoval v cestě zmítán horečkou a zimnicí, ale i přesto se dostal až k hranicím. Cestu, která měla vést do Německa, našel ve skalách zazděnou. Uvědomil si, že od doby, kdy mu možnost tohoto útěku sděloval spoluvězeň, se mnoho změnilo. Nevzdal to a rozhodl se jít dále na jih k západoněmeckým hranicím. Cestou ho na pokraji smrti zachránili místní lidé a ubytovali u sebe. Během doby, kde se

¹⁵⁸ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 407.

¹⁵⁹ Pozn. autora: Na obálce knihy je napsáno, že byla psána v roce 1966.

¹⁶⁰ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 421.

¹⁶¹ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 355, 408.

u nich léčil, si uvědomil, oč ve vězení přišel. Kdyby nebyl nespravedlivě zatčen, mohl již mít vystudovanou školu, rodinu a děti. Místo toho byl nevystudovaný třicátník, který strávil ve vězení celých osm let. Postupně dospěl k závěru, že utéct za hranice nechce. Román končí tím, že se hlavní hrdina rozhodl odjet do Prahy a dobrovolně se udat. Učinil tak proto, že si uvědomoval jen malé šance na možnost úspěšného útěku a především nechtěl emigrovat. Báł se, že by se do Čech nikdy nevrátil a i vidina dalšího dlouhého trestu nepřevážila záporny emigrace.

Fakt, že autor v knize vycházel z vlastních zkušeností, je patrný nejen na počátku knihy. Jeho rukopis je zřejmý při líčení okolí a v osobě hlavního hrdiny Blažka, který se autorovi v mnohém velmi podobal. Blažek se zajímal o národní hospodářství, po celou dobu útoku uvažoval o jeho smyslu a báł se emigrace a pobytu v zahraničí. Především měl strach z odloučení od rodné země, ke které měl velmi blízký vztah. Tato charakteristika je velmi podobná Jiřímu Hejdovi, který měl možnost dvakrát emigrovat a i přátelé mu to doporučovali, on však i přes nebezpečí zemi neopustil a ve svých pamětech toho nikdy nelitoval. V knize je napsáno: „On, který tak miluje Čechy, že když mu před devíti lety nabízeli, aby utekl za hranice, odmítl a zůstal, ačkoli věděl, že mu hrozí kriminál.“¹⁶² Z vlastních zkušeností vycházel pravděpodobně při líčení soudního přelíčení, výslechů a vazeb. Hlavní hrdina v románu popisuje výslechy na pražské Ruzyni (kde byl Hejda vyslyšán), průběhy přelíčení, kde nebyla obviněným povolena zákonná forma obhajoby (až krátce před procesem byl přidělen právník a obviněný si jej nemohl zvolit, nebylo přihlédnuto k obhajobě a ani nebyla v plné míře umožněna a jiné).

V knize jsem narazil pouze na malý nesoulad, kde na některých místech autor uvádí, že byl Blažek uvězněn deset let,¹⁶³ většinou ale, že 8 let.¹⁶⁴ Tato malá nuance ovšem patrně tkví pouze v nejasné formulaci, protože vzhledem k dalšímu vyprávění vyplývá celkem jasně, že odsouzený strávil ve vězení právě 8 let.

Jiřímu Hejdovi byla zakázána publikace jeho děl a Útěk byl, jak jsem již zmínil, jeho poslední vydanou knihou. Už samotný autorův profil stačil k tomu, aby byla jeho díla po Pražském jaru přidána na index. Velkou měrou k tomu mohl ale přispět i obsah

¹⁶² HEJDA, Jiří. *Útěk*. Praha : Melantrich, 1969, s. 101.

¹⁶³ Například v: HEJDA, Jiří. *Útěk*. Praha : Melantrich, 1969, s. 114.

¹⁶⁴ Například v: HEJDA, Jiří. *Útěk*. Praha : Melantrich, 1969, s. 119.

samotného románu. Jiří Hejda v románu velmi barvitě kritizoval soudobé poměry ve věznicích a zpochybňoval jejich roli nápravných zařízení. Zdůraznil poměr mezi inteligencí a mírou moci, která byla jednotlivým lidem dána do rukou. O vině a nevině rozhodovali vzdělaní lidé, výkon trestu měli však na starosti často nevzdělaní a negramotní lidé. Ti svou takřka neomezenou moc často zneužívali a rozhodovali sami o životě odsouzených.¹⁶⁵ Hejda kritizoval propagandu režimu, a to nejen na příkladu politických monstrprocesů, ale také na nefunkčnosti státního zřízení. Zdůraznil neutěšenou situaci v pohraničí, kde po přesídlení byl nedostatek pracovní síly a kolektivizované zemědělství evidentně nefungovalo. Zmínil chování lidí, kteří bez ostychu zapalovali a rabovali domy a majetky vysídlených Němců. Nezpochybňoval však v žádném případě jejich odsunutí, naopak to bral jako zasloužené, konstatoval ale problémy, které vznikly. Tyto a mnohé další problémy a kritiky režimu vyjádřené v *Útěku* mohly stačit k zákazu další publikace. Jiří Hejda se ani po dlouhém vězení nepodvolil režimu a podával realitu stejně kriticky, jako když byl novinářem v období první republiky.

4.4 Žil jsem zbytečně

Jiří Hejda sepsal v první polovině sedmdesátých let své paměti a nazval je *Žil jsem zbytečně*. Tato kniha mapuje detailně autorův život od narození do počátku sedmdesátých let a je jeho nejdelším dodnes vydaným dílem. Paměti vyšly poprvé v roce 1991 a podruhé v roce 2010 v upraveném vydání.

I přes to, že se jedná o autorovu nejdelší knihu, je její popis v této práci nejkratší. Myslím si, že není potřeba vylíčit obsah knihy, protože ten je prakticky celý popsán v první kapitole a dá se říci, že byl i jejím námětem. Z autorova životopisu jsem mnohdy čerpal a stal se také hlavním vodítkem pro popis Hejdova života a zpravidla i pro samotnou bakalářskou práci.

Autor prokázal obdivuhodnou paměť a jeho kniha je překvapivě přesným dokumentem. Jiří Hejda dokázal velmi poutavě vylíčit poměry první světové války, poválečného uspořádání a formování první republiky. Dále pak pozadí politických

¹⁶⁵ HEJDA, Jiří. *Útěk*. Praha : Melantrich, 1969, s. 43.

jednání, životy hlavních průmyslníků, organizaci Českomoravské Kolben Daněk a následně období druhé světové války. Po válce jeho zájem upoutala především práce v plánovací komisi, o jejíchž jednáních a sporech přinesl detailní popis. Následně vykreslil politický proces a období strávená v československých vězeních. Poslední částí je pak život po válce a návrat zpět k psaní literatury a dramatu. I když paměti začínají podle obsahu rokem 1914, autor se často navracel i do svého dětství a prakticky jedinou etapou, která není popsána, jsou až jeho poslední roky života. Kniha je souhrnným dokumentem bohatého života Jiřího Hejdy.

4.5 Sonety

Věnce sonetů jsou asi nejprekvapivějším počinem Jiřího Hejdy. Byl dramatikem, novinářem, národohospodářem, vrchním ředitelem a továrníkem. Skládání sonetů bylo však pro autora něčím novým.¹⁶⁶ Jiří Hejda začal vymýšlet sonety ve vězení na Pankráci a ve svých pamětech se k počátkům psaní vrátil: „Utíkám k veršům ze zoufalství. Musím si nějak ulevit, vymluvit se ze svého stesku, zklamání, bolesti a bezpráví. A k tomu je tu technická potíž; nemám a nesmím mít papír a tužku. Vymýšlím si tedy věnec sonetů. Je to nejnáročnější forma, jakou poetika zná, a proto ji také málokdo dělal – a už vůbec ne úspěšně. Čtrnáct sonetů je utvořeno tak, že každý poslední verš prvního je zároveň prvním veršem následujícího a z těchto čtrnácti veršů je pak složen sonet patnáctý. [...] Jistě to není snadné, ale pro člověka v mé situaci to má neocenitelné výhody.“¹⁶⁷ Sonety byly nejen formou, jakou autor používal k vyjádření svých názorů, ale také způsobem, jak si trénovat paměť. Struktura věnců pomáhala i k jejich zapamatování. Autor strávil většinu času ve vězeních na samotkách a sonety byly nástrojem, jak zaměstnávat mysl a nezbláznit se. Jiří Hejda sonety postupně rozšiřoval a pomáhaly mu vyrovnat se i s událostmi, které jej vážně zasáhly. Bylo to například úmrtí jeho ženy, kdy mu nebylo povoleno zúčastnit se ani pohřbu. Do roku 1962, kdy byl propuštěn, vzniklo deset věnců sonetů, které zůstávaly uchovány pouze v autorově paměti. Po návratu z vězení je Jiří Hejda přepsal a knižně byly vydány

¹⁶⁶ Pozn. autora: Sonety však nebyly autorovou prvotinou v poezii. Verše psal již před první světovou válkou a na počátku dvacátých let pod pseudonymy A. Jirkovský a A.N. Goljubin. Jiří Hejda také veršoval některé ze svých divadelních her. Zdroj: HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 68-69, 308.

¹⁶⁷ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991, s. 308-309.

v nejprve v roce 1993 v nakladatelství Anthropos a podruhé je v upraveném vydání v roce 2010 vydalo nakladatelství Euroslavica.

Cykklus sonetů věnoval Jiří Hejda své první ženě Louise. První věncem, který vznikl, byl Podzim. Dalšími pak byly Předjaří, Vzkříšení, Máj, Zrání, Vigilie, Advent, Rekviem, Nokturno a Zimní slunovrat. Sonety jsou Hejdovou zpovědí a jsou rozhodně jeho nejosobnějším dílem, v kterém vyjádřil své ideály, vzpomínky, lásku, zklamání, avšak stejně tak i naději do budoucna.

4.6 Dosud nevydaná díla

Po návratu z vězení byl Jiří Hejda literárně velmi činný a po tom, co mu byl uznán v roce 1966 důchod, se plně věnoval psaní. Mimo divadelních her to byly povídky Tvář domova s vlasteneckou tematikou, novela V pasti a především pětidílný román Národ sobě psaný mezi lety 1966 až 1969. Národ sobě byl dílem, kterému věnoval Jiří Hejda velké množství času stráveného převážně v knihovně pročítáním knih, časopisů, memoárů, dopisů, deníků a dalších publikací. Cílem bylo románově vylíčit pravdivý vývoj českého národa mezi lety 1866 až 1894. Prvotní zájem nakladatelů postupně ochladl po invazi ruských vojsk v roce 1968. Jediné dílo, které vyšlo, byl román Útěk, který bylo nařízeno záhy po vydání stáhnout, což paradoxně ještě zvýšilo jeho prodej. Národ sobě ale již vyjít nestačil a dodnes v šuplíku, podobně jako další díla, v digitalizované verzi čeká na vydání. Jiří Hejda během svého života napsal více než desítku divadelních her, z nichž některé se dočkaly opakovaných repríz.

Závěr

Jiří Hejda byl významnou osobností první poloviny dvacátého století. Účast v procesu s obžalovanými okolo Milady Horákové mu však naprosto změnila život. Jiří Hejda byl odsouzen na doživotí a zbaven veškerého majetku. Dosavadní práce, kterou vykonával, nebyla v souladu s názorovou linií komunistického režimu a Jiří Hejda se rázem ocitl na okraji společnosti. Na počátku šedesátých let byl propuštěn a mohl znova tvořit a zaznamenávat to, co ve vězení zažil. Invaze ruských vojsk ale opět omezila kariéru a pouze jediná kniha mohla být až do Sametové revoluce vydána. I přes to, že byly v posledních dvou dekadách vydány dvě knihy Jiřího Hejdy, zůstala dodnes jeho osobnost pro většinu lidí neznámou.

Hlavním zdrojem práce byl životopis *Žil jsem zbytečně*¹⁶⁸, archivní zdroje, autorovy publikace a historické studie. Archivní materiály často ukázaly, jak přesný byl autorův životopis. Jiří Hejda sepisoval své paměti v osmasedmdesáti letech a jeho paměť musela být opravdu rozsáhlá, což potvrdili i jeho pozůstalí.

V práci jsem se snažil nezaujatě popsat Hejdovy ekonomické názory. Detailní popis jeho novinářské práce přináší druhá kapitola, která je věnována tvorbě Jiřího Hejdy v Českém slovu v roce 1931. Středem zájmu většiny článků byla obchodní a celní politika, domácí hospodářství a zemědělská politika, vliv klesajících cen a racionalizace, hospodářský program a vládní zásahy, bankovní sektor a působení Národní banky, otřesení důvěry a proměny společnosti. Jiří Hejda často reagoval na články Venkova a Národních listů a ostře s nimi diskutoval, stejně tak polemizoval i s názory Karla Engliše, Aloise Rašína a dalších čelních představitelů českého ekonomického myšlení.

Jiří Hejda si ve všech svých ekonomických studiích držel ucelenou linii názorů. Mnohá z jeho doporučení, pokud by byla vyslyšena, mohla pomoci československému

¹⁶⁸ HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991. 431 s.

hospodářství v období krize. Podobně mohly jeho návrhy na zestátnění formou akciových společností zabránit znárodnění majetku a ožebračení obyvatel. V kontrastu s velmi pregnantně definovanou politikou akciových společností byly doporučení ohledně kartelové politiky, které si v jednotlivých dílech protirečily.

Z národohospodářské tvorby z období první republiky vystupuje kniha *V zemi hákového kříže*, ve které autor pospal situaci Německa v roce 1934. Koncem čtyřicátých let prakticky ustala Hejdova ekonomická tvorba. Pobyt ve vězení ho inspiroval k vytvoření věnců sonetů, románu *Útěk*, povídek a pětidílného románu *Národ sobě*. Pouze první dvě díla mohla vyjít. Věnce sonetů vyšly až po smrti Jiřího Hejdy a jsou zajímavé svou složitou strukturou a okolnostmi vzniku. Autor si je vytvářel po celou dobu vězení a pouze ve své mysli, protože nemohl používat psací potřeby. Sepsány byly až po propuštění na svobodu. Ostatní díla zůstala ve formě rukopisů anebo přepsána čekají na své vydání.

V budoucnu by mohla být nevydaná literární díla předmětem další analýzy, podobně jako názory Jiřího Hejdy na ekonomiku po druhé světové válce, které prezentoval v Ústřední plánovací komisi a na stranách *Dnešku* a *Svobodného slova*.¹⁶⁹ Zpracována nebyla dodnes také dramatická tvorba.

Ve svých pamětech se sám sebe autor mnohokrát ptal, jestli nežil zbytečně. Samotný název pamětí je pak zdánlivě výmluvný. Jiří Hejda ve svém životě několikrát musel začínat znovu a měnit profesi. Byl novinářem, profesorem, národohospodářem, vrchním ředitelem, majitelem továrny, členem Ústřední plánovací komise a po návratu z vězení pomocným zeměměřičem a spisovatelem. Ve svých pětapadesáti letech byl připraven o veškerý majetek a odsouzen na doživotí. Záhy zemřela jeho životní láska, manželka Louisa. Jak napsal ve svých sonetech: „A přece jenom stálo za to žít./ Prál bych si život stokrát prodloužit,/ vždy znovu začít, třeba žebraje.“¹⁷⁰ Tato citace přesně vystihuje život Jiřího Hejdy. Díky nezlomné vůli a odhodlání se dožil devadesáti let, a to i přesto, že zažil dvě světové války a strávil déle jak dvanáct let v nejtvrděších

¹⁶⁹ Pozn. autora: Názory Jiřího Hejdy na hospodářství po druhé světové válce zkoumala částečně bakalářská práce Jiří Hejda versus komunistické pojetí národního hospodářství. Zdroj: BERNACIK, Vojtěch. *Jiří Hejda versus komunistické pojetí národního hospodářství* [online]. 2006 [cit. 2011-12-27]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jiří Pernes. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/64295/ff_b/>.

¹⁷⁰ HEJDA, Jiří. *Sonety : Ruzyň - Pankrác - Mírov - Leopoldov - Kartouzy: 1950-1962*. Praha: Euroslavica, 2010, s. 100.

podmínkách ve vězení. Volba názvu životopisu se sice může zdát odpovídající, pokud se však podíváme na Hejdovo velmi rozsáhlé dílo a obsah jeho práce, můžeme jen odpovědět, že nežil zbytečně. Jiří Hejda zanechal svou prací významný odkaz nejen v českém ekonomickém myšlení.

Summary

Jiří Hejda was an important figure of the first half of the twentieth century. His involvement in the process with the defendants around Milada Horáková, however, changed his life. Jiří Hejda was sentenced to life imprisonment and deprived of all of his property. He was released at the beginning of the sixties and was thus again able to create and write down what he had experienced in prison. The invasion of Russian army, however, limited his carrier again and until the Velvet revolution he was able to publish only one of his books. Even though two of Jiří Hejda's books were published in the last two decades, he remains unknown to the majority of the public.

In the thesis, I attempted to without a bias describe Hejda's economic opinions. A detailed description of his journalistic work is contained in the second chapter, which is devoted to the work of Jiří Hejda in *České slovo* in 1931. In his economic studies, Jiří Hejda kept consistent opinions. Many of his recommendations, if they were heard out, could have helped the Czechoslovakian economy during the crisis. Similarly, his suggestions of nationalization in the form of stock companies helped to prevent nationalization of property and impoverishment of the citizens.

One of Hejda's books stands out from the economic works from the period of the first Czechoslovak republic. It was the title, *V zemi hákového kříže* (In the land of swastika), in which he described the situation in Germany in 1934. His stay in prison inspired Jiří Hejda to create crowns of sonnets, a collection of stories and a five-volume novel *Národ sobě* (The nation to itself). It was only possible to publish the first one of the above-mentioned works. The others remained in the form o manuscript or are waiting to be published.

In the future, these works could be a subject of a further analysis, as could also be the opinions of Jiří Hejda on the economy after the Second World War. His dramatic work has not yet been covered either.

Several times in his life, Jiří Hejda had to start all over again and change his profession. He was a journalist, professor, economist, managing director, factory owner, a member of the Central Planning Commission and after his return from prison an auxiliary surveyor and writer. At the age of 55, he was deprived of all of his property and sentenced to life imprisonment. Thanks to his invincible will and strong-mindedness, he lived to be 90 years old, even though he lived through two world wars and spent more than 12 years in the hardest conditions in prison. If we look at the extent and content of Hejda's work, we can only add that he did not live in vain.

Použitá literatura

BENEŠ, Edvard. *Paměti II : od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha : Academia, 2007. 476 s.

BERNACIK, Vojtěch. *Jiří Hejda versus komunistické pojetí národního hospodářství* [online]. 2006 [cit. 2011-12-27]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jiří Pernes. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/64295/ff_b/>.

HEJDA, Jiří. *Čtení hospodářských zpráv v tisku*. Brno : Vys. šk. techn. Dr. E. Beneše, 1950. 17 s.

HEJDA, Jiří. Formy podnikání ve XX. století. In: Rosa, Arnošt et al. *Dvacáté století : co dalo lidstvu. Výsledky práce lidstva XX. věku. Díl V. Pokroky průmyslu*. Praha: Nakladatelství Vladimír Orel, 1932, s. 129-167.

HEJDA, Jiří. *Hospodářská funkce akciové společnosti*. Praha : Nákladem České národohospodářské společnosti, 1930. 149 s.

HEJDA, Jiří (ed.). *Hospodářská ročenka Českého slova 1931*. Praha : Melantrich, 1931. 224 s.

HEJDA, Jiří (ed.). *Hospodářská ročenka Českého slova 1932*. Praha : Melantrich, 1932. 243 s.

HEJDA, Jiří (ed.). *Hospodářská ročenka Českého slova 1933*. Praha : Melantrich, 1933. 302 s.

HEJDA, Jiří. *Krise a spotřeba*. Praha : Sociální ústav ČSR, 1935. 79 s.

HEJDA, Jiří. *Sbírka přednášek pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1928-1929 : Nová hospodářská politika*. Praha : Nákladem České národohospodářské společnosti, 1929. Nová hospodářská politika, s. 2-30.

HEJDA, Jiří; ŠTERN, Evžen. *O naší a světové krizi. Svazek III / přednesli na schůzích společnosti ve dnech 1. února a 14. března 1932 Jiří Hejda a Evžen Štern*. Praha : Nákladem České národohospodářské společnosti, 1932. Některé teorie o současné krizi, s. 3-31.

HEJDA, Jiří. *Sonety : Ruzyň - Pankrác - Mírov - Leopoldov - Kartouzy: 1950-1962*. Praha: Euroslavica, 2010, 213 s.

HEJDA, Jiří. *Sonety zpívané šeptem v stínu šibenice : Ruzyň, Pankrác, Mírov*. Praha: Anthropos, 1993. 199 s.

HEJDA, Jiří, et al. *Světová hospodářská krise a nezaměstnanost*. Praha : Sociální ústav ČSR, 1932. Příčiny soudobé krise, s. 7-38.

HEJDA, Jiří. *Útěk*. Praha : Melantrich, 1969. 230 s.

HEJDA, Jiří. *V zemi hákového kříže*. Praha : Svaz národního osvobození, 1934. 106 s.

HEJDA, Jiří. *Žil jsem zbytečně : Román mého života*. Praha : Melantrich, 1991. 431 s.

KAPLAN, Karel. *Druhý proces : Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení 1968-1990*. Praha : Karolinum, 2008. 582 s.

KAPLAN, Karel. *Největší politický proces : M. Horáková a spol.* Brno : Doplněk, 1995. 347 s.

KLÁTIL, František. *Republika nad stranami : O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897-1948)*. Praha : Melantrich, 1992. 376 s.

POHRIBNÝ, Arsen . Nad kresbami Franty Bidla, Klukovské hry, Trampem. **In:** POHRIBNÝ, Arsen et al. *Bidlova čítanka*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1959, s. 7-150.

Proces H: Den druhý, Česká televize, 2009. Dostupné z WWW:
<<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10153697395-proces-h/207562268640002-proces-h-den-druhy/titulky/>>.

PRŮCHA, Václav, et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. II.Díl : období 1945-1992*. Brno : Doplněk, 2009. 580 s.

RADOTÍNSKÝ, Jiří. *Rozsudek, který otřásl světem*. Praha: ČTK - Pressfoto, 1990. 94 s.

SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha : Libri, 2004. 144 s.

VENCOVSKÝ, František. *Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948*. Brno : Nadace Universitas Masarykiana, 1997. 433 s.

Prameny

Archivní zdroje

Archiv bezpečnostních složek, signatura S-292-4/70, s. 63-73.

Archiv bezpečnostních složek, signatura 319-38-16.

Archiv bezpečnostních složek, signatura 305-355-4, s. 8, 10, 11, 79, 82, 102.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond: Fischer Otokar, dopisnice Jiřího Hejdy Fischerovi Otokaru, 6. 1. 1922.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond: Fischer Otokar, dopisnice Jiřího Hejdy Fischerovi Otokaru, 9. 3. 1922.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond: Fischer Otokar, dopisnice Jiřího Hejdy Fischerovi Otokaru, 27. 4. 1922.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond: Fischer Otokar, dopisnice Jiřího Hejdy Fischerovi Otokaru, 5. 2. 1924.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond: Fischer Otokar, dopisnice Jiřího Hejdy Fischerovi Otokaru, 30. 9. 1925.

Národní archiv Praha, Zenkl – AMV 33, signatura 33-1-39, karton 3/4, s. 1-27.

Národní archiv, ÚS NSS – AMV 35, Československá strana národně socialistická – ústřední sekretariát, signatura 35-1-278, karton 1, s. 3.

Národní archiv Praha, Archiv Syndikátu novinářů, Hejda Jiří, členské přihlášky.

Výtisky Českého slova

České slovo. 1931, č. 4-300, roč. 23.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Vojenská legitimace Jiřího Hejdy, 1918 (obrázek)

Příloha č. 2: Část ilustrovaného dopisu Františka Bidla adresovaného Jiřímu Hejdovi, listopad 1920 (obrázek)

Příloha č. 3: Jiří Hejda s Edvardem Benešem, březen 1936 (fotografie)

Příloha č. 4: Jiří Hejda s manželkou Louisou před vilou na Cibulce, nedatováno (fotografie)

Příloha č. 5: Jiří Hejda v Ústřední plánovací komisi, nedatováno (fotografie)

Příloha č. 6: Jiří Hejda s pravnučkou, rok 1973 (fotografie)

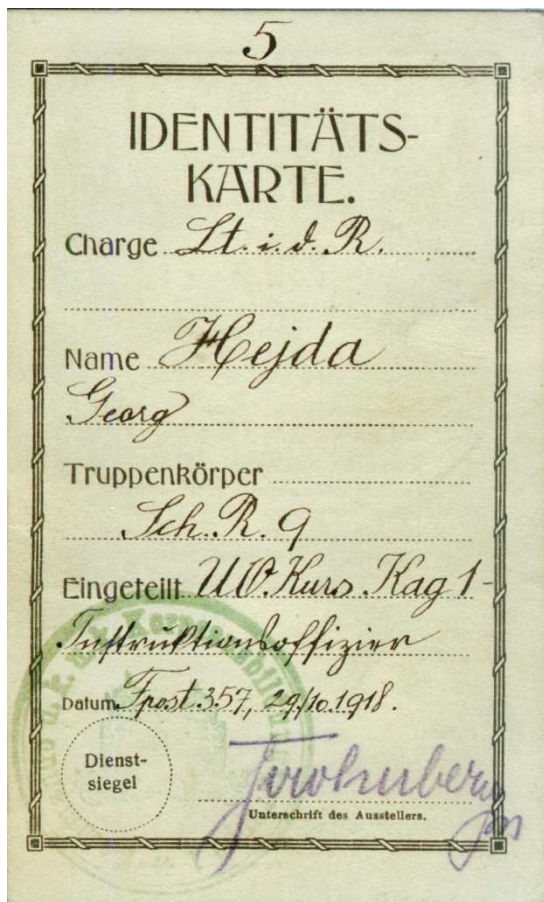
Příloha č. 7: Vlastnoručně psaný závěr životopisu Žil jsem zbytečně, nedatováno (obrázek)

Příloha č. 8: Bývalá vila Jiřího Hejdy na Cibulce v ulici U tenisu v Praze, prosinec 2011 (fotografie)

Příloha č. 9: Objekt bývalé Továrny na kuchyňská zařízení Jiřího Hejdy v ulici Na louži v Praze, prosinec 2011 (fotografie)

Přílohy

Příloha č. 1: Vojenská legitimace Jiřího Hejdy, 1918 (obrázek)

Zdroj: Soukromý archiv rodiny Matouškových

Příloha č. 2: Část ilustrovaného dopisu Františka Bidla adresovaného Jiřímu Hejdovi, listopad 1920 (obrázek)

Zdroj: Soukromý archiv rodiny Matouškových

Příloha č. 3: Jiří Hejda s Edvardem Benešem, březen 1936 (fotografie)

Zdroj: Soukromý archiv rodiny Matouškových

Příloha č. 4: Jiří Hejda s manželkou Louisou před vilou na Cibulce, nedatováno (fotografie)

Zdroj: Soukromý archiv rodiny Matouškových

Příloha č. 5: Jiří Hejda v Ústřední plánovací komisi, nedatováno (fotografie)

Zdroj: Soukromý archiv rodiny Matouškových

Příloha č. 6: Jiří Hejda s pravnučkou, rok 1973 (fotografie)

Zdroj: Soukromý archiv rodiny Matouškových

Příloha č. 8: Bývalá vila Jiřího Hejdy na Cibulce v ulici U tenisu v Praze, prosinec 2011 (fotografie)

Zdroj: Vlastní fotografie

Příloha č. 9: Objekt bývalé Továrny na kuchyňská zařízení Jiřího Hejdy v ulici Na louži v Praze, prosinec 2011 (fotografie)

Zdroj: Vlastní fotografie